

Klaus Gretschnann

EVRO
SKUPNA EVROPSKA VALUTA

A 99 - 08553

Doma v Evropi.

Slovenija se kot pridružena članica Evropske unije pogaja za polnopravno članstvo. Ta zbornik je prejel finančno podporo programa, s katerim želi slovenska vlada prispevati k obveščenosti, razumevanju in javni razpravi o procesu vključevanja v EU ter o vseh posledicah članstva za življenje slovenskih državljanov in državljanek. Vaša vprašanja so vedno dobrodošla na evrofonu 080 2002, v evronabiralniku, Slovenska 29, 1000 Ljubljana, na elektronskem naslovu evrofon@gov.si in na domači strani evropa.gov.si, kjer so vam na voljo tudi informacije.

Klaus Gretschmann

EVRO

SKUPNA EVROPSKA VALUTA

Kalandrovo društvo
Ljubljana 1999

EVRO SKUPNA EVROPSKA VALUTA

izdajatelj:
Kalandrovo društvo, Ljubljana

soizdajatelj:
Friedrich Ebert Stiftung, Nemčija
Renner Institut, Avstrija

spozor:
Mestna občina Ljubljana

prva izdaja:
DER EURO Eine Wahrung fur Europa
izdala: Brigitte Marcher / Dr. - Karl - Renner - Institut
Dunaj, 1998

sofinancirje:
Urad Vlade RS za informiranje

prevod:
Agencija A3

oblikovanje in prelom strani:
Mojca Gorjan

tisk:
Bagraf. d.o.o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

336.74(4)
339.738(4)
339.923.061.1EU

GRETSCHMANN, Klaus
Evro : skupna evropska valuta / Klaus Gretschrnann : (prevod
Agencija A3). - Ljubljana : Kalandrovo društvo ; Bonn : Friedrich
Ebert Stiftung ; Dunaj : Renner Institut, 1999

Prevod dela: Der Euro

104276736

KAZALO

<i>Feri Horvat</i>	
Predgovor k slovenskemu prevodu	7
<i>Ewald Nowotny</i>	
Predgovor	9
1. Uvod	11
Izzivi in perspektive	11
2. Bistvene in nebitvene plati denarne unije	15
Pravni okvir in načrt poteka	15
Razum: gospodarstvo in politika	18
Konvergenca: pogoji in posledice	22
Negotovosti in razlike	28
3. Učinki: Rešitve ali problemi	30
Transakcijski stroški in stabilnost	
menjalniških tečajev	31
Rast in zaposlovanje	34
Tveganja in potreba po ukrepanju	37
4. Konvergenca interesov: Nasprotja in skupne značilnosti	42
Nacionalne konstelacije interesov	43
Ali obstaja evropski skupni interes?	48
"Scapegoating" ali politika "strategije grešnega kozla"	52
5. Ustanove in instrumenti: ECB	54
ECB ali reinkarnacija Zvezne banke?	54
Operacionalna raven: strateške odločitve in	
sveženj instrumentov	59
6. Pravilne in napačne sodbe	62
Evro: trdilo ali mehčalo?	62
Mednarodne posledice	67
EMU: Pripravljenost sprejemanja	
državljanov proti modelu elite	71
7. Zaključek	76
Vpogledi in razgledi	76
Opombe	77
Seznam kratic	78
Seznam preglednic, tabel in shem	79
O avtorju	80

PREDGOVOR K SLOVENSKEMU PREVODU

Prepričan sem, da je bila več kot koristna odločitev za prevod zanimivega dela teoretično in praktično kompetentnega ekonomista Klause Gretschmanna v slovenščino. Poleg same vsebine dela to dokazuje tudi dejstvo, da je predgovor k avstrijski izdaji napisal ugleden avstrijski ekonomist in poslanec prof. Ewald Novotny. Za slovenske razmere še posebej velja njegova zaključna misel v predgovoru k tej publikaciji: "Vsekakor pa bo temeljito znanje o delovanju in perspektivah Evropske denarne unije nujno potrebno za vse, ki želijo sodelovati pri političnem, socialnem in gospodarskem razvoju Evrope. Resna, razumljivo napisana in spodbudna brošura izpod peresa Klause Gretschmanna je lahko pri tem v veliko pomoč".

Delo je toliko več vredno danes, ko so poleg teoretičnih predpostavk in ocen na razpolago tudi prve mednarodne in domače izkušnje. Le-te med drugim dokazujejo, da se je avtor lotil obravnave uvedbe skupne evropske valute strokovno, pošteno in odkrito, brez evforije ali uničujočega skepticizma. Odprto govori o prednostih in možnih pasteh in tveganjih za nacionalne ekonomije. Kljub različnim pogledom stroke in politike na začetku vlada dokajšnja enotnost o dolgoročnih prednostih in pozitivnemu vplivu uvedbe skupne valute na posamezne države in združeno Evropo v odnosu do ZDA in azijske grupacije v celoti ter možnih težavah ali negativnih posledicah v začetnem, uvajalnem obdobju.

Zlasti izvozno usmerjena slovenska podjetja in banke imajo prve praktične izkušnje tudi pri nas. Širša javnost oz. prebivalstvo bo dobilo več praktičnih izkušenj, podobno kot državljani v državah članicah Evropske monetarne unije, zlasti po letu 2002, ko bo Euro z uvedbo bankovcev in kovancev postal dejansko plačilno sredstvo za prebivalstvo in bo "izpodrinil" nacionalne valute.

Velika prednost te brošure je, da je kljub strokovnosti napisana dovolj razumljivo, tako da bo razen za ekonomiste in gospodarstvenike razumljiva in predvsem

koristna za politike, ki jih ta tema razumljivo še posebej vznemirja, straši ali navdušuje. In končno bo koristna tudi za medije ter tisti del najširše javnosti, ki se zanima za evropski skupni denar danes in jutri in za možne oz. verjetne posledice tudi za Slovenijo in njene državljane.

Skratka: pred nami je brošura, ki jo je neglede na to, katerega leta postane Slovenija članica EU (in EMU), koristno prebrati.

Feri Horvat

*poslanec ZLSD v Državnem zboru Republike Slovenije
predsednik Odbora DZ za nadzor proračuna in drugih
javnih financ*

PREDGOVOR

Po zelo intenzivnih in čustvenih razpravah javnost Evropsko gospodarsko in denarno unijo (EMU) končno sprejema kot dejstvo. Zadnje mednarodne krize na finančnem trgu so nedvomno pokazale, koliko lahko že samo pričakovanje bodoče denarne unije prispeva h gospodarski stabilnosti v tako nemirnih časih svetovnega gospodarstva.

Ali torej ni nobenih drugih vprašanj več o evru, razen težav glede tehničnega prehoda (ki jih seveda ne gre zanemarjati)? Profesor gospodarstva Klaus Gretschrman iz Aachna, eden vodilnih strokovnjakov glede vprašanj evropske gospodarske politike, v tej publikaciji jasno dokazuje, da bi bil tak pristop napačen in nevaren. Kajti potem, ko je bil sprejet politični konsenz o Gospodarski in denarni uniji, se zdaj pričinja prava preizkušnja za evro v politični in gospodarski praksi. Gretschrman z znanstveno utemeljeno jasnostjo kaže, da pomeni projekt evropske denarne unije povsem logičen in potreben korak v dinamiki evropske integracije, vendar so s tem projektom povezane tako možnosti kot tveganja. Prav ta problemska področja, zlasti glede razmerja med enotno evropsko denarno politiko ter vsakokratnimi različnimi državnimi gospodarskimi cilji in instrumenti, bodo občutno oblikovala gospodarsko-politično razpravo v naslednjih letih. Velika prednost te brošure je prav v tem, da ne podaja le temeljnega pregleda o dosedanjem razvoju, temveč poskuša doseči, da bodo bralke in bralci občutljivejši na probleme, ki se bodo pojavljali v bodoče.

Tej problemski nalogi ustreza tudi pristop, ki se ne omejuje na tehnokratske analize, temveč v smislu temeljnega "političnega gospodarstva" obravnava tudi interese, strukture odločanja in politične manevrske prostore. Gretschrman tako prihaja do zaključka, da bo EMU "v večji meri vodila k povečanju kot pa izgubi politične suverenosti nasproti moči trgov" – in prav ta tendenca pojasnjuje srdito nasprotovanje tržno-radikalnih neoliberalnih gospodarstvenikov projektu EMU.

Gretschmann v uvodu citira znanega avstrijskega gospodarstvenika Josepha Schumpetra, ki pravi, da "se v denarju nekega naroda zrcali vse, kar ta narod hoče, doživlja, je". Ta izjava je morebiti pretirana. Vsekakor pa bo temeljito znanje o delovanju in perspektivah Evropske denarne unije nujno potrebno za vse, ki želijo sodelovati pri političnem, socialnem in gospodarskem razvoju Evrope. Resna, razumljivo napisana in spodbudna brošura izpod peresa Klause Gretschmanna je lahko pri tem v veliko pomoč.

Ewald Nowotny,

univ. prof. za državno gospodarstvo
Univerza za gospodarstvo na Dunaju
Poslanec v parlamentu

1. UVOD:

IZZIVI IN PERSPEKTIVE

"Alea iacta est" – kocka je padla. Že od sprejetja odločitve predsednikov vlad EU na srečanju na vrhu v Bruslju 2. maja 1998 z gotovostjo drži: evro je na poti, in sicer po predvidenem časovnem načrtu.

Razprava v javnosti glede tega dejanskega stanja sicer ni več tako nabita s čustvi in ostrino. Toda kljub temu: trditev *"Euro ante portas"* – evro pred vrati – spodbuja močne razprave¹ med prepričanimi nasprotniki, ki vidijo zaton stare celine (in njene zanesljive denarne stabilnosti), in zagovorniki, ki pričakujejo gospodarsko cvetočo čudežno deželo z evrom. Zdi pa se, da so trgi medtem EMU že sprejeli kot dejstvo in jo pri svojih odločitvah že predvideli.

Seveda ostaja še veliko negotovega: Evro prihaja, vendar pa nihče ne more z gotovostjo trditi, kakšna bo njegova trdnost, kakšne gospodarske – mikro- in makroekonomске – učinke bo prinesel s seboj, ali ga bodo uporabniki sprejeli, kako bo vplival na (svetovno) politiko in ali bo pripeljal do gospodarskopolitičnega soglasja ali nesoglasja.

Te negotovosti glede pričakanj se v razmerah, ki jih označujejo dramatične spremembe svetovnih okvirnih pogojev, še povečajo:

- azijska kriza,
- trajajoča gospodarska in politična zmeda v Rusiji,
- drastične izgube na tako imenovanih trgih *"emerging markets"*, kot denimo v Latinski Ameriki,
- množične izgube delnic v Evropi in Združenih državah Amerike,
- grozeča nevarnost, če že ne nove gospodarske krize, pa morebitne deflacijske spirale.

Vse to je značilno za probleme in razprave pred začetkom delovanja EMU 1. januarja 1999.

Glede na povedano dobivajo različni vidiki EMU nove obrise, spreminjajo se zorni koti in njihova pomembnost.

Znova je treba izpostaviti različne nacionalne interese in pričakovanja, povezana z EMU, nadalje vprašanje družbene sprejemljivosti, gospodarsko-političnega pomena Evrope v svetu ali evropskega političnega modela za gospodarstvo in družbo v 21. stoletju, ki bi ga sprejele vse strani.

Spričo znanega Schumpetrovega citata, ki pravi, da *"se v denarju nekega naroda zrcali vse, kar ta narod hoče, doživlja, je"*, lahko poudarimo, da se bo EMU – ko bo ustanovljena – razvila v skupnost usode,² ki je v njeni celovitosti ne bo več mogoče razbiti.

Seveda je bilo to stališče v dolgoletni razpravi glede EMU jasno potisnjeno v ozadje ozkih gospodarskih vidikov. To je hkrati vredno tako obžalovanja kot odobravanja, vendar pa se čar gospodarstva nahaja prav v njegovi nejasnosti: tako denimo Barry Eichengreen (1991) opozarja na to, da instrumenti denarnega gospodarstva in empirične makroekonomske v bodoče ne bodo več dopuščali sklepanja o stroških in koristih oz. o vplivih EMU.³

Toliko bolj preseneča dejstvo, da načrt uresničevanja EMU javnosti očitno predstavljajo kot iznajdbo, ki je nastala v študijski sobi gospodarskih teoretikov. Nobena druga trditve pa ni bolj oddaljena od resnice kot prav ta.

Glede na doslej nepopolni skupni evropski trg in rastočo svetovno konkurenco ter spričo množičnih gospodarskih problemov v Evropi, kot sta brezposelnost in zatišje na področju reform idr., je uvedba skupne valute nujna realnost, normativna moč dejanskega, s katerim se mora soočiti politika.

V tem smislu je EMU poleg problemskega pritiska sedanosti integracijski načrt z verjetno največjimi političnimi ambicijami tega stoletja: Od leta 1957 je EU preživela različna obdobja z različnimi integracijskimi težišči. Obdobje od leta 1957 do 1968, ko so države članice takratne Evropske gospodarske skupnosti (EGS) uresničile carinsko unijo, bi lahko označili kot obdobje *"trgovinske integracije"* (prost pretok blaga). Po precejšnji upočasnitvi integracijskih prizadevanj v 70. letih (v največji

meri zaradi propada brettonwoodskega sistema in obeh naftnih kriz) je dobila integracijska dinamika v 80. letih ponovno zagon, temeljila pa je na tako imenovani *"faktorski integraciji"* čezmejnega prostega pretoka kapitala in dela. Ta razvoj je spremljalo vedno tesnejše sodelovanje in integracija v celi vrsti nacionalnih političnih področij, kot so denimo davčna, proračunska, regionalna, socialna, ekološka in industrijska politika. V 90. letih se pridruži še obdobje *"denarne integracije"*, ki so ga utemeljili dogovori maastrichtske pogodbe o EMU. Logično nadaljevanje tega dolgotrajnega razvoja bo verjetno razprava o socialni, fiskalni in politični uniji. Na osnovi tega stališča je očitno, da bo prihodnost evropske integracije v veliki meri povsem odvisna od uspeha ali neuspeha EMU.

Žal pa se EU v sedanosti ne sooča samo s posebnimi, posameznimi izzivi, kot so denimo širitev EU na Vzhod, reforma ustanov, finančni ustroj in razdelitev neto bremen na države članice. Poleg vsega tega se nahaja v *krizi glede identitete in razumevanja*. Na eni strani je vzrok te krize očitna nesposobnost EU, da bi se pri odpravljanju množičnih političnih in gospodarskih problemov Evrope vsaj približala rešitvi. Na drugi strani pa se zdi Evropa državljanom preveč oddaljena, nerazumljiva, nepregledna in brez vizij. To navsezadnje velja tudi za EMU, ki jo gospodarski politiki in finančniki razlagajo zgolj kot tehnični projekt.

Ob upoštevanju teh – ne prav spodbudnih – pogojev je vprašanje podpore EMU med prebivalstvom zelo občutljiva tema. Tako se je očitno v zadnjih letih iz prizadevanj za propagiranje EMU oblikovala neželena skeptičnost do tako imenovanih *"sejmarjev"*. Namesto enakomernega poudarjanja za in proti EMU strategiji EU dejansko uporabljajo instrumente, kot jih običajno poznamo iz plehkih televizijskih reklam.

Vsakomur je očitno preprosto dejstvo, ki pa ga je le težko slišati iz ust uradnih oseb, namreč da je EMU – čeprav potreben – eksperiment. To je pred kratkim⁴ hvalevredno nedvoumno in jasno izrazil predsednik Evropske osrednje banke (ECB) Wim Duisenberg z besedami: *"Vsekakor pa takšna daljnosežna odločitev, kot je uvedba skupne valute, ni povsem brez tveganj."*

Očitno je, da ob upoštevanju navedenih okoliščin ne bo lahko doseči soglasja glede funkcije, delovanja in oblikovanja EMU – soglasja glede skupnih ciljev, strategij in akcij ter pravih integracijskih modelov.

V sledečih razpravah se zato dosledno argumentira, da so politično-gospodarski pogoji EMU veliko pomembnejši kot zgolj gospodarski vidiki, o katerih se včasih preveč razpravlja. Tako morajo po našem mnenju občutno večjo vlogo igrati skupni evropski gospodarski in politični interesi in ideali kot gospodarske spremenljivke. Zdi se, da je torej odločilnega pomena konvergenca političnega modela, "*beliefs*" politikov ter predstav posameznih socialnih skupin in prebivalstva glede nadaljnjega razvoja evropske integracije.

2. BISTVENE IN NEBISTVENE PLATI DENARNE UNIJE

2.1 Pravni okvir in načrt poteka

Pravna podlaga Evropske gospodarske in denarne unije je maastrichtska pogodba (pogodba o Evropski uniji – PEU), podpisana 7. februarja 1992. Poglavje VI pogodbe ES (prej pogodba EGS), ki se je s PEU spremenila, in protokoli k PEU dajejo EMU institucionalno in vsebinsko podlago ter časovni načrt za njeno uresničitev. Določeni so pristopni pogoji ("*konvergenčna merila*"), ustanovitev Evropske osrednje banke (ECB) in 1. januarja 1999 kot najkasnejši termin za začetek veljavnosti denarne unije.

Za uresničitev EMU obstaja trisopenjski načrt: Na *prvi stopnji* se z veljavnostjo za nazaj zlasti zahteva liberalizacija prometa kapitala ter okrepljeno medsebojno obveščanje in sodelovanje na področju denarne politike. V okviru *druge stopnje*, ki je potekala od 1994 do 1998, je bila pozornost posvečena ustanovitvi Evropskega denarnega instituta (EMI) kot predhodnika ECB, konvergenči gospodarskega razvoja v državah članicah ter izpolnitvi meril za pristop k denarni uniji. Ugotovitev Evropskega sveta z dne 2. maja 1998, da 11 držav izpolnjuje merila za sodelovanje v EMU, je pomenila, da bodo te države s 1. januarjem 1999 ustanovile denarno unijo.

Tega dne se je začela *tretja stopnja* EMU z določitvijo obračunskih faktorjev med evrom in nacionalnimi valutami sodelujočih držav v EMU. Kot priprava za popoln prehod na evro služi triletno prehodno obdobje, v katerem bodo v teh državah še lahko uporabljali nacionalne valute kot zakonito plačilno sredstvo. V zadnjem obdobju, ki se bo pričelo 1. januarja 2002 in bo trajalo največ pol leta, bodo dali v obtok bankovce in kovance evra, iz obtoka pa bodo vzeli nacionalne valute. Ob koncu tega obdobja (1. julija 2002) bo nacionalne valute popolnoma nadomestil evro (gl. shemo 1).

Shema 1: Kaj je se treba storiti?

2. stopnja:	3. stopnja:		
preostali koraki za leto 1998	1. januar 1999	1. januar 2002	1. julij 2002
ustanovitev ECB in ESCB (Evropski sistem osrednjih bank)	nepreklicna določitev nominalnih menjalinskih tečajev; nastanek evra	začetek izdajanja bankovcev evra začetek gotovinskega prometa v evrih	prenehanje veljavnosti nacionalnih valut kot zakonitoga plačilnega sredstva; edina valuta je evro
odločitev o obračunskih faktorjih za evro	ECB prevzame izključni nadzor nad denarno politiko evra	začetek umika nacionalnih valut iz obtoka	
	transakcije med bankami in trgi kapitala se opravljajo v evrih		
	gotovinski promet v evrih se ne poteka		
	ECB nadzoruje devizne rezerve ESCB in "upravlja" z njimi		

Vir: lasien prikaz.

Maastrichtska pogodba nam sicer podaja okvir za uvedbo enotne valute. Vendar pa ta okvir ne vsebuje natančnih določil in pravil za uvedbo, ki so pomembna za pripravo prehoda na valuto. Evropski svet je zato odločil:

- da na osnovi 235. člena P/ES sprejme uredbo o pravni obliki denarne enote, ki je pričela veljati že 20. 6. 1997 (Evrouredba I)
- in da predloži uredbo o uvedbi evra na osnovi 109. I člena P/ES, ki so jo sodelujoče države v EMU sprejele 2. 5. 1998 in je pričela veljati 1. 1. 1999 (Evrouredba II).

Evrouredba I določa:

- Velja načelo pogodbene kontinuitete. Prehod na drugo valuto ne vpliva na spremembo pravnih instrumentov, kot so pravne norme, upravni akti in pogodbe.
- Obračunski tečaji za vsako valuto sodelujočih držav EMU se z začetkom 3. stopnje določijo s šestimi signifikantnimi mesti. Preračuni iz ene nacionalne valute v drugo se ne bodo opravljali neposredno, temveč prek evra.

Evrouredba II ureja časovne termine in postopke prehoda ter denarnopravna vprašanja za države članice EMU:

- Nova valuta se imenuje "evro", njene manjše enote so "centi". Na začetku 3. stopnje ima funkcijo obračunskega faktorja namesto valut sodelujočih držav v EMU.
- Evro bo tudi v prehodnem obdobju izražen v dosedanjih valutah, katerih bankovci in kovanci ostanejo do konca prehodnega obdobja edino zakonito plačilno sredstvo. Tudi po 1. 1. 1999 so torej lahko npr. v zakonih in uredbah zneski izraženi v ATS, DEM ali FRF.
- Od 1. 1. 2002 bodo bankovci in kovanci izdani v evrih. Evro bo po prehodnem obdobju, ki bo trajalo največ pol leta, edino plačilno sredstvo.
- V prehodnem obdobju velja načelo: *Brez ovir, brez prisile*.
- S pričetkom veljavnosti 1. 1. 2002 bo v pravnih instrumentih referenčno mesto avtomatsko evro in ne več nacionalne valute. Zneski bodo preračunani po tečaju, ki bo določen 1. 1. 1999. Prenos teh uredb v nacionalno pravo ni potreben.

Toda koliko gospodarskega in političnega eksploziva se skriva za temi stvarno in trezno delujočimi pravnimi določili?

2.2 Razum: gospodarstvo in politika

V zdaj že nekaj let trajajočih razpravah in trenutno že preobsežni strokovni literaturi na temo EMU lahko najdemo dva dejavnika, ki utemeljujeta nujnost ustanovitve EMU. H gospodarskim argumentom štejemo tele (Gretschmann, 1997b):

3. Uvedba enotne valute je nujno potreben korak za uresničitev evropskega notranjega trga. Denarna unija je zato logična posledica in nadaljevanje gospodarskega povezovanja Evrope.
13. Fiksni tečaji, liberalizacija kapitalskih trgov in avtonomija v nacionalni denarni politiki oblikujejo "magični trikotnik", kar pomeni, da jih istočasno ni mogoče neovirano uresničiti. Za istočasno koriščenje prednosti liberaliziranih kapitalskih trgov in fiksnih menjalniških tečajev je zato treba ustvariti denacionalizacijski denarnopolitični režim – enoten denar, enotno denarno politiko, enotno denarno ustanovo – na ravni EU.
17. Zaradi uresničitve EMU odpadejo transakcijski stroški in tveganja pri menjalniških tečajih na področju trgovine med državami, ki sodelujejo v skupnem denarnem prostoru.
22. Vzporedno z uvedbo enotne valute se za države članice EMU oblikuje obsežen in skupen trg kapitala, ki ponuja ugodne pogoje in preprečuje nihanja cen, tečajev in obresti na mednarodnih finančnih trgih.
31. Navsezadnje pa je interes sodelujočih držav v EMU, da predstavljajo evro nasproti ameriškemu dolarju denarnopolitično protiutež. Doslej so lahko ZDA pri svojih denarnopolitičnih odločitvah v veliki meri zanemarile upoštevanje zunanje vrednosti ameriškega dolarja, saj drastična nihanja valute zaradi majhnega izvoznega deleža v višini zgolj 9 % bruto družbenega proizvoda (BDP) le v majhni meri vplivajo na notranjo konjunkturo. Deloma velik vpliv visokega nihanja ameriškega dolarja na druge države se zaradi tega v veliki meri zmanjša. V bodoče bi lahko države članice EMU z evrom razvile protiutež nasproti ameriškemu dolarju. ZDA bi tako morale nihanje ameriškega dolarja upoštevati bolj resno, saj se večji del (25 %) obsega njihove zunanje trgovine odvija z eno samo valuto, to je z evrom (McCauley, 1997).

Poleg gospodarskih razlogov je mogoče navesti tudi *politične argumente* za uresničitev EMU (Gretschmann idr., 1997):

3. EMU jasno kaže integracijsko pripravljenost držav članic EU. Zato lahko uspešna uresničitev tega projekta pozitivno vpliva na širši evropski proces združevanja.
7. Po uvedbi enotne valute se utegne politična moč Evrope mednarodno povečati. V povezavi s sklepi o razvoju skupne zunanje in varnostne politike je bilo združevanje Evrope opazno tudi na zunaj.
10. Uvedba evra bi bila tudi priložnost, da se premagajo nasprotovanja in otopelost glede potrebnih strukturnih reform. Pri tem je treba pomisliti tako na javni sektor (npr. davki, javni proračuni, socialno zavarovanje) kot tudi na potrebna strukturna prilagajanja zasebnega gospodarstva (mobilnost, plače, cene).
14. Gledano s stališča evropskih držav s šibkejšimi valutami bi bilo mogoče pogoj za sodelovanje v EMU, to je konsolidacijo državnih financ, uporabiti kot "grešnega kozla", da se dosežejo neprijjubljene varčevalni ukrepi (prim. Østrup, 1995).
18. Konec koncev pa vidi Francija v uvedbi evra možnost, da se osvobodi odvisnosti od Nemške zvezne banke pri denarnopolitičnih sklepih. V ECB bo imel nemški predstavnik tako kot predstavniki drugih držav članic le en glas. Uresničitev EMU pomeni tako tudi konec prevlade Nemške zvezne banke znotraj Evropskega denarnega sistema (EMS).

Ti argumentacijski vzorci so že od nekdaj igrali zelo različne vloge na trnovi poti k enotni valuti (glej preglednico 1).

Preglednica 1: Trnova pot k enotni valuti

1. januar 1958

Veljati pričneta rimski pogodbi. Pogodbe o EGS predvidevajo usklajeno gospodarsko in denarno politiko držav članic. Leta 1959 sledi denarni sporazum, kamor sodi tudi sklad za pomoč pri prehodnih plačilno-bilančnih težavah.

8. maj 1964

Ustanovljen je gremij predsednikov osrednjih bank držav članic EGS. Ta "odbor guvernerjev" postane gonilna sila enotne denarne politike v Evropi.

7.-8. oktober 1970

Na pobudo svojih kolegov predloži luksemburški premier Pierre Werner predlog za uresničitev Gospodarske in denarne unije (EMU) v treh korakih. V "Wernerjevem načrtu" je prva stopnja predvidena za 1. januar 1970, tretja pa za leto 1980.

21. marec 1972

Ustanovljeno je Evropsko denarno združenje. V tako imenovanem "denarnem pasu" smejo menjalniški tečaj valut sodelujočih držav od vodilnih tečajev odstopati le največ 2,25 %. Od marca 1973 se valute denarnega združenja gibljejo nasproti ameriški dolarju prosto.

1973

Zaradi krize ameriškega dolarja, šoka cen nafte in nasprotujočih si stališč glede denarne politike se prvi poskus ustanovitve EMU izjalovi. Wernerjev načrt leta 1977 brez komentarjev opustijo.

6.-7. julij 1978

Na pobudo francoskega predsednika Valéryja Giscarda d'Estainga in zveznega kanclerja Helmuta Schmidta Evropski svet v Bremini sklene ustanoviti Evropski denarni sistem (EMS).

13. marec 1979

Veljati prične EMS. Temelji na mehanizmu menjalniških tečajev, ki določa fiksne, vendar prilagodljive menjalniške tečaje. Nadaljnje osnovne ideje so valutna košarica ECU in Evropski sklad za denarnopolitično sodelovanje.

1. julij 1987

S pričetkom veljave enotne evropske listine (EEA) se v pogodbi ES zapiše cilj o denarni uniji.

26.-27. junij 1989

Evropski svet v Madridu sprejme načrt za denarno unijo, ki ga v svojem načrtu predloži predsednik Evropske komisije Jacques Delors. Načrt predvideva tri stopnje.

1. julij 1990

Pričnenja se prva stopnja EMU. Pretok denarja in kapitala med državami članicami je popolnoma sproščen. Usklajevanje nacionalnih gospodarskih politik držav članic je intenzivnejše.

7. februar 1992

V Maastrichtu podpišejo pogodbo o EU, ki ureja uresničitev EMU do najpoznejše začetka leta 1999. K temu sodi tudi določitev pristojnih pogojev (konvergenčna merila), s katerimi naj bi se zagotovila stabilnost enotne valute.

September 1992

Po zmedbi z menjalniškimi tečaji sta iz EMS izločena italijanska lira in britanska funt.

1. januar 1993

Veljati prične evropski notranji trg s prostim pretokom blaga, ljudi, storitev in kapitala.

2. avgust 1993

Finančni in gospodarski ministri povečajo pas nihanja za valute v EMS z 2,25 na 15 % kot odziv na hude napetosti med valutami.

1. november 1993

Določi se sestava valutne košarice ECU. Veljati prične maastrichtska pogodba.

1. januar 1994

Pričnenja se druga stopnja EMU. V Franciji je ustanovljen Evropski denarni inštitut (EMI) kot predhodnik Evropske osrednje banke.

31. maj 1995

Evropska komisija objavi svojo Zeleno knjigo z referenčnim scenarijem za prehod na enotno valuto.

15.-16. december 1996

Predsedniki držav in vlad (Evropski svet) se v Madridu odločijo za imeni nove valute "evro" in "evro-cent". Določijo tehnični scenarij in časovni načrt za predvideni prehod na enotno valuto. Denarna unija naj bi se pričela 1. januarja 1999, prehodno obdobje pa naj bi se končalo leta 2002.

13.-14. december 1996

Na vrhu EU v Dublinu predstavijo nove bankovce za evro.

16.-17. junij 1997

Predsedniki držav in vlad EU sprejmejo v Amsterdamu Pakt stabilnosti in rasti. Zlasti pod pritiskom Nemčije je treba stabilnost evra zagotoviti tudi po začetku delovanja denarne unije. Dosežejo tudi dokončno soglasje glede pravnega okvira evra. Predstavljeni so kovanci evra.

25. marec 1998

Evropska komisija in EMI predlagata za sodelovanje pri evru enajst držav. Od petnajstih držav članic EU ostanejo izven tega kroga le Grčija, ki ni izpolnila meril, ter Velika Britanija, Švedska in Danska, ki niso želele sodelovati.

2. maj 1998

Predsedniki vlad sklenejo, da bodo EMU pričeli uresničevati z enajstimi državami, ki jih je predlagala Evropska komisija. Določijo se dvostranski menjalniški tečaji med državami članicami EMU. Izbruhne oster spor zaradi imenovanja predsednika ECB.

8. junij 1998

Evropska osrednja banka se sreča na prvem zasedanju v Frankfurtu.

2.3 Konvergenca: pogoji in posledice

Kot že omenjeno, določa maastrichtska pogodba določena merila za vstop v EMU. Ti pogoji, zbrani pod imenom "konvergenčna merila", so, kot je znano, (a) nizka inflacijska stopnja, (b) nizke dolgoročne obrestne mere, (c) državni dolg, ki ne sme presegati 60 % bruto domačega proizvoda (BDP), (d) primanjkljaj, ki ne sme biti večji od 3 % BDP ter (e) dveletno članstvo brez nihanja v mehanizmu menjalniskega tečaja EMS (gl. tabelo 1).

Tabela 1: Pripravljeni, sposobni, voljni: maastrichtska merila

Merila	Dolg kot % BDP		Primanjkljaj kot % BDP		Inflacija, %		Dolgo-ročne obr. mere	Članstvo v EMS
	1997	1998	1997	1998	1997	1998		
	-60	-60	-3,0	-3,0	-3,2	-3,2	7,7	da
Avstrija	66,1	64,7	2,5	2,3	1,1	1,5	5,6	da
Belgija	122,2	118,1	2,1	1,7	1,4	1,3	5,7	da
Velika Britanija	53,4	53,0	1,9	0,6	1,8	2,3	7,0	ne
Danska	65,1	59,5	-0,7	-1,1	1,9	2,1	6,2	da
Finska	55,8	53,6	1,1	-0,3	1,3	2,0	5,9	x da
Francija	58,0	58,1	3	2,9	1,2	1,0	5,5	da
Nemčija	61,3	61,2	2,7	2,5	1,4	1,7	5,6	da
Grčija	108,7	107,7	4,0	2,2	5,2	4,5	9,8	xxx da
Irska	66,3	59,5	-0,9	-1,1	1,2	3,3	6,2	da
Italija	121,6	118,1	2,7	2,5	1,8	2,1	6,7	xxx da
Luksemburg	6,7	7,1	-1,7	-1,0	1,4	1,6	5,6	da
Nizozemska	72,1	70,0	1,4	1,6	1,8	2,3	5,5	da
Portugalska	62,0	60,0	2,5	2,2	1,8	2,2	6,2	da
Španija	68,8	67,4	2,6	2,2	1,8	2,2	6,3	da
Švedska	76,6	74,1	0,8	-0,5	1,9	1,5	6,5	ne

* Ne več kot 1,5% nad povprečno inflacijsko stopnjo treh cenovno najstabilnejših držav članic EU.

** Ne več kot 2% nad povprečjem treh cenovno najstabilnejših držav članic EU.

x Od oktobra 1996. xxx Od marca 1998. xxxx Od novembra 1996.

Vir: Evropska komisija

Določitev mejnih vrednosti maastrichtske merila pa je bila, gledano s teoretičnega stališča, razmeroma "neutemeljena" ali "samovoljna", saj temelji na empiričnih primerjalnih vrednostih. Tudi pojem "konvergenčna merila" se ne zdi najbolj ustrezen, saj ne gre toliko za konvergenco kot za stabilnost, to pomeni konvergenco glede višine obresti, inflacije in dolga.

Pomen pojma "konvergenca" v maastrichtski pogodbi ni definiran. Lesch (1993:8 in dalje) razume pod pojmom konvergenca, da so "vsi gospodarsko-politični ukrepi usklajeni s ciljem stabilnosti cenovne ravni in ne ogrožajo obstoja denarne unije". Ta definicija zajema tri konvergenčna polja, in sicer denarno, realno in fiskalno konvergenco:

- "Denarna konvergenca" je zmanjševanje razlik na področju cen, obresti in nominalnih menjalniških tečajev.
- Pri "realni konvergenci" se zahteva razlikovanje plač in dohodkov držav članic, kar pomeni, da naj bi se realne plače usmerjale po napredku produktivnosti, dohodki pa po realni gospodarski rasti.
- Pojem "fiskalna konvergenca" nikakor ne pomeni harmonizacije finančne politike, ampak omejitve proračunskih primanjkljajev držav članic, tako da bo zagotovljen red proračunske politike.

Collignon (1994: 42) pa v pojem "konvergenca", ki zanj pomeni "zmanjševanje nacionalnih razlik v gospodarskih ukrepih in razvoju", vključuje poleg:

- "nominalne konvergence" (približevanje nominalnih spremenljivk, npr. cen, stroškov, menjalniških tečajev) in
- "realne konvergence" (približevanje realnih spremenljivk, npr. raven produktivnosti, življenjski standard) še
- "institucionalno konvergenco", ki jo lahko razumemo kot približevanje gospodarskih ustanov (npr. ustanovitve Evropskega sistema osrednjih bank) in praks in ki naj bi koristila tako nominalni kot realni konvergenči.

Najostrejša nasprotja in največje razlike pri ocenjevanju so se v razpravi po Maastrichtu pojavile pri tako imenovanih fiskalnih merilih, zlasti glede primanjkljaja. Najprej je bilo opaziti, da sta se tako merilo dolga kot merilo primanjkljaja v maastrichtsko pogodbo uvrstili zlasti zaradi pritiska Nemčije. Pri tem je Nemčijo skrbelo predvsem dejstvo, da bi uvedba enotne valute še posebej spodbudila tako imenovane "države s šibkejšimi valutami kluba Med" k neomejenemu najemanju posojil, če jim v EMU z enotno valuto ne bi več grozili stroški zadolževanja – slabitev njihovih nacionalnih valut.

Slednje utemeljuje dvojne gospodarskih povezav. Gledano z denarnopolitičnega stališča se v zelo ekspanzivni fiskalni politiki⁶, in s tem v previsokih državnih dolgovih ter proračunskem primanjkljaju, skriva morebitna nevarnost za verodostojnost Evropske emisijske banke, ki je vezana na stabilnost ravni cen:

- "Previsoko državno zadolževanje" nenehno povzroča rast neposredne količine denarja in vpliva na obresti. Tako lahko ekspanzivna proračunska politika s prilagodljivo denarno politiko ogrozi stabilnost ravni cen: pretirano visoki državni finančni primanjkljaji neke države vzbujajo rastočo raven obresti, ki je v denarni uniji s fiksnimi menjalniškimi tečaji v vseh državah približno enaka. Da bi zmanjšala vpliv obresti, utegne ECB tendence, ki spodbujajo rast obresti, kompenzirati s politiko "lahkega" denarja. Če drži denarno prepričanje, da raven cen (in s tem inflacija) pri potencialu proizvodnje, ki presega rast količine denarja, nujno raste, bi bila stabilnost vrednosti denarja neposredno ogrožena. Vendar pa je treba opozoriti na to, da je ta preprosta mehanika količine denarja v gospodarski znanosti precej sporna.
- Poleg tega se pri "previsokih proračunskih primanjkljajih" pričakuje učinek, povezan s trgom kapitala: Osnovna ideja je, da državni sektor zaradi proračunskega primanjkljaja absorbira prevelik delež celotnih prihrankov, ta sredstva uporabi na gospodarsko zelo dvomljiv način z nevarnostjo

napačnih prenosov kapitala in s tem raven obresti zviša ali ohrani na visoki ravni. Ta prepletenost, ki jo v literaturi poznamo kot "crowding-out-effect", bi zmanjšala zasebne naložbe in sočasno z zvišanjem obresti povzročila zvišanje stroškov financiranja primanjkljajev vseh državnih proračunov. Seveda ostaja tudi teza "crowding-out" spoma.

Če pa bo merilo primanjkljaja kljub temu igralo pomembno vlogo glede konvergenčne politike, potem se je bati, da utegnejo posamezne države s previsoko zadolžitvijo povzročiti povišanje ravni obresti v "deželi Evro" in s tem povišanje bremena za vse.

Čeprav se je lahko Nemčija s to logiko argumentiranja na političnem področju prebila naprej, pa je s tem zgrešila prvotni cilj, da ostane EMU kar se da majhna oz. da se denimo izločijo južne države. Kljub temu, da je bilo potrebno veliko manipulacij in sprememb glede fiskalnih meril, da je bila ustanovitev EMU sploh mogoča, pa so bili prav uspehi južnih držav presenetljivo veliki:

- Dosežki, kot so napredek v boju proti inflaciji, visoka stopnja konvergenca pri obrestih na trgu kapitala in že kar dolgotrajna stabilnost menjalniških tečajev v EMS, so presenetljivi. Zlasti v veliki meri dosežena stabilnost cen se je zdela do pred leti skoraj nemogoča, čeprav nihče ni hotel spregledati, da je padec inflacijske stopnje globalni pojav (Bootele, 1996) in nikakor ne edinstveni rezultat posebnih političnih dosežkov v Evropi.
- Kar zadeva varčevalne programe javnega proračuna in zniževanje proračunskega primanjkljaja, so bile sredozemske države, kot so Španija, Portugalska in Italija, veliko uspešnejše kot Nemčija, Avstrija ali Francija. S trudom jim je uspelo zmanjšati povprečen primanjkljaj v EU s 6 % leta 1993 na 2,7 % leta 1997. V tem smislu je bilo mogoče s pomočjo tako zelo kritiziranih konvergenčnih meril dejansko doseči "kulturo stabilnosti" v EU.

Priznati pa je treba, da sama uporaba "konvergenčnih meril" ni povsem netežavna. V nasprotju z uradnimi stališči so bile sodelujoče države v EMU izbrane ob ostrih

političnih sporih in ne le ob upoštevanju statistik. To je bilo nemogoče preprečiti, in sicer zaradi dveh razlogov: na eni strani maastrichtska pogodba dopušča določen maneverski prostor pri razlaganju določil, na drugi strani pa meril ne ureja obvezujoča gospodarskoteoretična logika (Butler idr.; de Grauwe, 1994).

Zato jih je bilo mogoče razlagati vedno le kot prve orientacijske vrednosti, kot "*proxies*". Izbor sodelujočih držav v EMU bo treba dopolniti s pomočjo uravnotežene ocenitve gospodarskih in političnih dejavnikov. Vplivi na izvozne trge nesodelujočih držav v EMU ter obstoječe sodelovanje (npr. obstoječa denarna unija med Belgijo in Luksemburgom) ter politični razlogi (npr. v primeru Italije in Spanije) so vsekakor upoštevani v odločitvah, ki so bile sprejete 2. maja 1998. Tako je na sprejem odločitev o udeležbi držav v EMU v zelo majhni meri vplivala gospodarska ocena, veliko bolj pa politični proces izmenjave mnenj in argumentov.

Če je to mnenje pravilno, potem se znova postavlja vprašanje o dejanski funkciji konvergenčnih meril.

Standardni argumenti "*teorije optimalnih denarnih polj*" pravijo, da pri zadostni stopnji konvergence med posameznimi nacionalnimi gospodarstvi ta niso izpostavljena niti asimetričnim šokom niti niso potrebni diverzificirani gospodarskopolitični ukrepi (Gros, 1996a). Zato zadostna stopnja konvergence "*omogoča*" uresničitev enotne denarne in gospodarske politike za celotno denarno področje. Po mnenju ekonomistov tako EU – to je treba priznati – še ni "*optimalni denarni prostor*", temveč "*denarni prostor s prednostmi*" (Evropska komisija, 1990).

Odločilen poudarek iz prejšnjega odstavka je na besedi "*omogoča*". Ali sta razvoj in uresničitev enotne evropske gospodarske politike smiselna ali sploh koristna, je odvisno od drugih pogojev. Siebert (1997) poudarja, da bi EMU potrebovala skoraj popolno "*soglasje glede enotne gospodarsko in denarnopolitične filozofije*". Pravi, da je nujno potreben pogoj za to koherenten in sprejet gospodarski vzorec pojasnitve. Gretschnann in Kotz

(1997) pa trdita, da zahteva "*izgradnja političnogospodarskih duhovnih sorodnosti*" kot nujno potreben pogoj za EMU veliko več kot le določila in dopolnila k maastrichtski pogodbi, kot je denimo pakt stabilnosti.

Če potrebni pogoji niso izpolnjeni, se bo seveda močno povečala verjetnost konfliktov glede različnih razlaganj, domnev, filozofij in – ultimativno – politik v EMU, ne glede na to, ali bodo stroga gospodarska merila izpolnjena. Čeprav so se države povezale s pravilnikom, kot je maastrichtska pogodba, se utegne zgoditi, da bi države opustile skupni temelj, če tisti, ki sprejemajo odločitve, sploh ne bi upoštevali konvergence ali pa je ne bi v zadostni meri.

2.4. Negotovosti in razlike

Zgoraj navedene težave izhajajo podobno kot analize v strokovni literaturi na temo gospodarskopoliitične koordinacije iz poznih 80. let (pregled podaja Bryant, 1995) iz tehle štirih dejavnikov:

4. različne nacionalne omejitve glede razpoložljivega gospodarskopoliitičnega instrumentarija (razlike v področjih),
5. nesoglasje glede vplivanja (velikost in obseg) posebnih gospodarskopoliitičnih ukrepov na pomembne cilje (razlike v *"beliefs"*),
6. razlike, značilne za posamezne države, v obsegu (ne)odvisnosti gospodarskopoliitičnega delovanja (razlike v omejitvah in prizadetosti zaradi učinkov *"spillover"* iz političnih ukrepov),
7. različni modeli, po katerih delujejo nacionalna gospodarstva in svetovno gospodarstvo (*negotovosti glede modelov*).

Posebno pomembna se zdita 2. in 4. dejavnik, ki sta med seboj tesno povezana: Nosilci odločitev imajo običajno omejeno znanje o načinu delovanja svojih nacionalnih gospodarstev, o delovanju svetovnega gospodarstva pa največkrat vedo še manj. To pomeni, da se soočajo s problemi, kot je izbira med konkurenčnimi modeli in predlogi, katerih lastnosti in pogojev sploh ne razumejo. Ta, že na državni ravni zelo pereč problem, je na mednarodnem področju še bolj zapleten in ga je veliko težje rešiti.

Spodaj navedeni *"beliefs"* glede EMU naj bi predstavljali večinsko stališče, vendar so v mnogih državah sporni (Dyson, 1994: 316):

- Fiksni menjalniški tečaji prevladujejo nad prosto gibajočimi se menjalnjskimi tečaji.
- Glede konkurenčnosti pomeni devalvacija valute sicer kratkoročno prednost, vendar pa dolgoročni stroški prevladujejo nad kratkoročnimi prednostmi.
- Neomejen trud za doseg stabilnosti cen ima svojevrsten pomen.
- Dobički zaradi odpadlih transakcijskih stroškov v EMU so občutni.

- Prednost je tudi gospodarskopoliitična koordinacija.
- Liberalizirani finančni trgi delujejo bolj učinkovito.
- Neodvisna osrednja banka deluje po načelu učinkovitosti.
- Povezanost nacionalne denarne politike ima prednosti.
- EMU je učinkovito sredstvo za nadzor vpliva Nemčije.
- EMU je mogoče uresničiti brez nehotenih in kontraproduktivnih političnih stranskih učinkov, socialnih stroškov ipd.

Seveda ni zanemarljivo, v kolikšni meri posamezne države članice zastopajo takšne dogme, posledično pa tudi njihova individualna pripravljenost, da sprejmejo strukturne omejitve EMU, ni enaka (gl. tudi poglavje 4).

Če upoštevamo še zadnje, se postavlja vprašanje glede dejanske vrednosti maastrichtskih meril, na katere se tako pogosto sklicujejo politiki v Evropi: na prvi pogled se zdijo povsem nepomembna, saj ne morejo kompenzirati globokih političnih razlik med državami EU. Sicer omogočajo skupno optimiranje politike, vendar le v obsegu konvergence *"dogemskih načel"*.

Gledano s tega stališča spor glede točne postavitve zgornje meje primanjkljaja (3 %) zavaja. Številske postavke maastrichtske pogodbe so bile vedno le kazalec *"beliefs"*, torej pripravljenosti za spremljanje skupnega političnega modela. S tem je bil podan približek za ukrepanje denarne unije v prihodnosti.

Da bi osmislili merila, jih je potrebno razložiti drugače: Zdi se, da je njihova primarna funkcija v tem, da razkrivajo dejanske preference, dogemska načela in lastne obveznosti posameznih sodelujočih držav. S tem služijo – čeprav nepopolno – kot orientacijske vrednosti za oblikovanje racionalnih pričakovanj o bodočih ukrepih in odločitvah partnerskih držav EMU. Na ta način delujejo kot preventivni ukrep za doseg medsebojnega zaupanja in ocene, ali je mogoče nacionalne interese podrediti skupnim načrtom denarne unije (Winkler, 1995a). *Njihova glavna naloga je torej nakazati smer.*

3. UČINKI: REŠITVE ALI PROBLEMI?

Običajno se splošne analize o učinkih EMU opirajo na "teorijo optimalnega denarnega polja" ("optimal currency area" – OCA). Ta določa pogoje, ki se morajo izpolnjevati za smiselno uvajanje skupne denarne enote na enotnem denarnem področju. Pri tem je vloga izhodiščne fleksibilnosti sodelujočih nacionalnih gospodarstev kot tudi verjetnost asimetričnega makroekonomskega šoka izredno pomembna. Predstavniki OCA se strinjajo, da ima denarna unija možnosti uspeha (le) v primeru, če:

- b) je verjetnost asimetričnega šoka – morebiti zaradi podobnih gospodarskih struktur ali konjunkturnih ciklusov – zelo majhna,
- d) je čezmejna mobilnost faktorjev (predvsem mobilnost delovne sile) kot tudi plačilna fleksibilnost visoka, za kar je predlagan
- f) stabilizirajoči sistem finančne izravnave kot predpogoj (Fatás, 1998, opirajoč se na Francke, 1998).

Da bi ugotovili, da države članice Evropske unije tega pogoja ne izpolnjujejo, ne potrebujemo nikakršnih ekonomskih znanosti. Zaradi stvarnega položaja obstaja med privrženci OCA bojazen pred naraščajočimi gospodarskimi in političnimi napetostmi (Feldstein, 1997), če bi se denarna unija vendarle uresničila.

Vendar pa so prakticirajoči gospodarski politiki glede razprav o tem, ali je EU s teoretičnega vidika optimalni denarni prostor, mnenja, da so le-te pogosto ezoterične in pretirane. Zato se bomo vprašanju o domnevnih učinkih EMU in ali so učinki EMU pri iskanju rešitev nujnih gospodarskih problemov spodbujevalni, v nadaljevanju posvetili le na kratko.

3.1 Transakcijski stroški in stabilnost menjalniških tečajev

Veliko dejavnikov govori v prid denarni uniji kot katalizatorju in pospeševalcu gospodarske integracije v skupnem denarnem prostoru: Ta prispeva k zmanjševanju transakcijskih stroškov, odpravlja tveganja pri menjalniških tečajih in z uvajanjem transparentnosti cen krepi konkurenco. Pričakovani gospodarski učinki denarne unije so analogni projektu notranjega trga EU na začetku 90. let. Takratni projekt je zajemal tako (kvantitativni) prihranek stroškov, kot tudi (kvalitativne) učinke načrtne delitve (prednosti velikosti podjetja ter specializacije kot tudi intenziviranje konkurence ter prenosi "*foreign-direct-investment*"). V primeru EMU to pomeni:

- splošno zaostrena konkurenca ob pospeševanju strukturnih sprememb (Pitchford; Cox, 1997),
- v znesku in srednjeročno pozitivni učinki rasti in zaposlovanja (Currie, 1997),
- učinek zmanjševanja inflacije za vso Evropo (Gros, 1996b),
- pritisk glede gospodarske konvergence in povezovanje regij EU (Drumertz idr., 1994).

Omenjeni domnevni učinki bodo uresničljivi šele takrat, ko:

- se bodo vse regije in akterji EU pripravili ukloniti pritisku konkurence in ko bodo sprejeli strogo finančno-politično disciplino in
- ko se bodo kolektivni partnerji zavedali, da se v denarni uniji "*preseženi*" zaključni računi ne bodo več blažili z devalvacijo, kar bi utegnili pripeljati do višje brezposelnosti.

O posameznih sklopih: Doslej je na področju čezmejnega plačilnega prometa prihajalo do transakcijskih stroškov izven podjetja v obliki pristojbin in različnih denarnih in pisemskih tečajev ter transakcijskih stroškov znotraj podjetja, kot so na primer zagotovitev osebja in stvarnih sredstev za opravljanje plačil. Mednarodni raziskovalni inštitut Ifo ocenjuje, da bodo stroški raznovrstnosti valut v Evropi znašali 90 mrd DEM letno (Ifo, 1997). Z uvedbo enotne valute pa se bodo transakcijski stroški ukinili.

Evropska komisija ocenjuje, da bo Evropa s tem prihranila približno 0,4 % BDP (Commission of the European Communities, 1990). Če v definicijo transakcijskih stroškov vključimo tudi stroške za stabiliziranje tečaja, lahko govorimo o podvojitvi privarčevane vsote. Manjše sodelujoče države v EMU bi zaradi zmanjšane uporabe svoje valute na mednarodni ravni, zaradi odprave transakcijskih stroškov, nadpovprečno profitirale, medtem ko bi večje sodelujoče države z mednarodno bolj zastopanimi valutami – na primer Nemčija – tendenčno profitirale pod povprečjem. Tako ocenjuje Evropska komisija privarčevan odstotek za Nemčijo na zgolj 0,11 % BDP.

V skladu z definicijo se bodo menjalniški tečaji valut sodelujočih držav med uvajanjem enotne valute nepreključno fiksirali in pozneje odpravili. Poleg odprave nestabilnih menjalniških tečajev in s tem povezanih stroškov za zavarovalne posle je to zelo koristno za sodelujoče države pri EMU, saj tako odpade možnost razvrednotenja njihovih valut (Gros, 1996c). V enotnem denarnem prostoru potencialno ne obstaja latentni pritisk revalorizacije nemške marke (ali šilinga) nasproti drugim sodelujočim valutam. Na podlagi razvoja EMS na začetku 90. let lahko jasno ponazorimo škodljiv vpliv nihanja menjalniških tečajev: Nemnim obdobjem v EMS leta 1992 in 1993 je sledilo obdobje močnega pritiska devalorizacije nemške marke in nanjo vezanega avstrijskega šilinga ter nizozemskega guldna. To je povzročilo podražitev njihovih izdelkov v mednarodni konkurenci in s tem k zmanjšanemu notranjemu povpraševanju.

Seveda od enotne evropske valute nihče ne pričakuje, da bo v celoti rešila probleme menjalniških tečajev. Evro pa lahko vendarle omogoči, da področja trgovine in naložb ne bodo več omejevala – spekulativna – nihanja menjalniških tečajev. Tako nastalo manj tvegano okolje za zunanjo trgovino in naložbe naj bi v prihodnje po vsej Evropi sprožilo impulze rasti (Bénassy-Quéré idr., 1997).

Tveganja pri menjalniških tečajih pa vendarle niso nefunkcionalni stroški, katerim bi se denarna unija z lahkoto izognila. Spremembe menjalniških tečajev so v veliki meri rezultat nacionalnih razlik ravni cen ter

mednarodnih denarnih in kapitalskih prenosov. Njihova naloga je preprečevanje neravnotežij na tržiščih živil in delovne sile v sodelujočih državah, ki nastajajo zaradi meddržavnih prenosov povpraševanja. Poleg tega skrbijo za realni transfer med gospodarstvi in omogočajo ravnovesje plačilnih bilanc. *V denarni uniji, v kateri so po definiciji odpravljena nihanja menjalniških tečajev med sodelujočimi državami, se morajo te funkcije prenesti na cene in plače.* Bolj ko se popušta pri fleksibilnosti, toliko nižja je sposobnost obvladovanja naloge in toliko večja je nevarnost povečane brezposelnosti in zmanjšane konkurenčnosti.

3.2 Rast in zaposlovanje

Sedaj je jasno: Evro ni recept za patent, ki ob uporabi zagotavlja takojšnjo odpravo trdovratnih struktur in problemov zaposlovanja v nacionalnih gospodarstvih. Tisti, ki skupni valuti pripisuje preveliko vrednost ali vidi v njej celo pogoj za reševanje problemov brezposelnosti, vzbujajo lažne upe. V skupnem denarnem prostoru bo konkurenca še ostrejša, podjetja bodo še intenzivneje iskala lokacije z nizkimi davki, prispevki in plačami in prosti prenos delovne sile bo še aktualnejši. Sposobnost prilagajanja tržišču delovne sile bo pridobila pomen: plače, strukture plač, usposabljanja ter cene se bodo morale v denarni uniji še hitreje in striktnije kot doslej odzvati na strukturne spremembe povpraševanja, tehnologije, globalizacije. To lahko hitro pripelje do vedno večje potrebe po transferjih. Ker maastrichtska pogodba tega ne predvideva, obstaja domneva (Jochimsen, 1998²), da bi bila Evropska osrednja banka – kot edini izvršilni organ skupnosti – pri trajajočih problemih zaposlovanja v nevarnosti, da bi jo drugi gospodarskopolični akterji prisilili v politiko *"lahkega"* denarja.

Zoper to trditvev priča dejstvo, da je največja pridobitev poenotenja raznovrstnosti valut težnja k stabilnosti, ki je prisotna v vsej Evropi. Opozoriti je treba na pogodbeno določena denarna in davčna konvergenčna merila, ki zastopajo gospodarski model, kakršnega so ga v Nemčiji uspešno prakticirali nekaj desetletij. Spričo konvergenčnega pritiska nenehno narašča pritisk prilagajanja strukturnih reform, ki so potrebne za boj proti brezposelnosti. Evro bo s tega vidika postal *"katalizator za reforme"*. Pri tem moramo poudariti dva vidika:

- Gre za poostreitev konkurence sistemov delovne sile zaradi predvidevanj, da bodo manjše države članice na ukinitve nacionalnih menjalnih tečajev kot instrument prilagajanja (devalvacija valute) odgovorile z denarno politiko konstantnih stroškov delovne sile in bodo svoje nižje stroške delovne sile v konkurenci na področju zunanje trgovine in lokacij obrnile v svoj prid. Do ponekod pričakovane

konkurence zmanjševanja plač v *"deželi Evro"* predvidoma ne bo prišlo, saj se pri zadrževanju plač večja povpraševanje po delovni sili in konkurenca podjetij pri kvalificiranih delavcih onemogoča zmanjšanje plač.

- Nadalje je Evropska osrednja banka z maastrichtsko pogodbo zavezana k vodenju denarne politike, katere glavni cilj je stabilnost. Ta se lahko navezuje na denarni prostor evra kot celoto, na posebnosti v posameznih državah, kot so na primer razlike v razvoju stroškov delovne sile, pa nima vpliva.

Kako močno se izraža togost plač in pomanjkanje mobilnosti delovne sile v posameznih državah članicah, ostaja sporno (Vinals/Jimeno, 1996). Kljub temu pa lahko pričakujemo, da bodo kolektivne stranke in socialni partnerji svojo politiko plač in dohodkov prilagodili novim pogojem (Gretschmann idr., 1997). To pomeni odločno usmerjenost k različnim nacionalnim in regionalnim delovnim produktivnostim (gl. tabelo 2), namesto prilagajanja k najvišje izplačanim dohodkom v skupnosti.

Kljub temu pa ostaja nejasno, ali bo to pripeljalo k centraliziranim ali decentraliziranim pogajanjem o plačah. Empirične izkušnje tendenčno govorijo v prid večji sposobnosti centraliziranih sistemov pogajanj za doseg stabilnosti, to je fleksibilnih reakcij na spremembe. Po drugi strani pa teoretična razmišljanja govorijo v prid močno decentraliziranim sistemom, ki so se pri napredni gospodarski integraciji sposobnejši odzvati na zahteve fleksibilnosti. V vsakem primeru bodo v EMU (različne) sposobnosti nacionalnih in regionalnih sistemov delovne sile, ki nosijo breme povečanih pritiskov prilagajanja plačilne politike, vplivale na nacionalne in regionalne ravni zaposlovanja.

Tabela 2: Delovna produktivnost in stroški v "deželi Euro" 1997
(zahodna Nemčija = 100)

Belgija	97,6	107,6
Nemčija	92,9	95,3
*Zahod	100,0	100,0
*Vzhod	60,4	74,4
Finska	81,4	93,8
Francija	95,3	95,6
Irska	69,5	71,8
Italija	85,3	79,9
Nizozemska	85,4	94,4
Avstrija	90,9	89,5
Portugalska	34,5	37,4
Španija	62,0	66,9
Združeno kraljestvo	71,7	68,0

Izračunano po veljavnih vodilnih težajih ECU.

1 Nominalni BDP na zaposlenega v % v zahodni Nemčiji.

2 Bruto plača iz nesamostojnega dela, odvisno od zaposlenega v % v zahodni Nemčiji.

Podatki: Institut Kieker za svetovno gospodarstvo.

3.3 Tveganja in potreba po ukrepanju

Spričo enkratnosti in obsežnosti projekta EMU je samoumevno, da so ocenjeni učinki dokaj nepopolni in previdni. Zlasti bi se prenažili, če bi učinkom EMU pripisali pričakovani rešilni značaj za različne gospodarske in družbenopolitične probleme. Izvizi in potencialna tveganja, ki jih EMU skriva v sebi, so za takšna pričakovanja preveč očitni.

Če pogledamo v zadevno literaturo,⁷ najdemo vrsto različnih bojazni, od katerih so najpomembnejše tele:

- Ker EMU pomeni, da se države članice odpovedo do sedaj izključni denarnopolitični pravici do odločanja, obstaja bojazen, da bodo nekatere države to denarno politiko narobe razumele in sprejele.
- S tem je povezana nevarnost, da bo pri manjši usmerjenosti k stabilnosti članov ECB – če naredimo primerjavo z giganti stabilnosti, kot je Nemčija – in pri večinskih odločitvah prišlo do toleriranja neoptimalnih, to pomeni previsokih stopenj razvrednotenja denarja.
- Nadalje obstaja nevarnost pred izgubo mehanizma menjalniških tečajev kot vmesnega člena pri prilagajanju in bojazen, da tržišča živil in delovne sile niso dovolj fleksibilna za prevzem bremena prilagajanja.
- EMU ne sme pripeljati do nikakršnih gospodarskih ali političnih napetosti med državami članicami ali do zaostritve interesnih nasprotij. Upoštevajoč vedno večji pomen mednarodnih denarnih in finančnih kriz, na primer v Aziji in Rusiji, ter spričo različnih presoji in strategij rešitev bi se lahko steznik EMU izkazal kot preozek in pretog.
- Ker se okviri pogoji za denarno politiko v "deželi Euro" zelo razlikujejo od predhodnih modelov (EMS) in ker številnih parametrov, kot so funkcija povpraševanja po denarju, hitrost pretoka, reakcije gospodarskih subjektov itn., ne poznamo dovolj dobro, stojimo pred težko nalogo realiziranja optimalnega "policy mix", torej najustrežnejšega

razmerja med denarno, fiskalno, davčno in plačilno politiko. Horst Siebert (1998), predsednik Inštituta za svetovno gospodarstvo v Kielu, predlaga kot rešitev deset strogo neoliberalno začetnih pravil: dosega fleksibilnosti trgov delovne sile, decentralizacija izobilkovanja plač, odprava socialne unije ne glede na stanje evropske politike zaposlovanja, upiranje zahtevam po visokih zneskih transferja, omejitev nacionalne proračunske politike, posploševanje denarne politike, dajanje prednosti boju proti inflaciji, ignoriranje zunanje vrednosti evra, denacionaliziranje in depolitiziranje evra.

- Ne nazadnje obstaja tudi nemajhno tveganje v pomanjkljivi pripravi akterjev – podjetij, potrošnikov ali javnih podjetij itn. – glede njihovih reakcij na konkretne politične in gospodarske zahteve (Gretschmann idr., 1997).

Ker se v razpravah zlasti zadnja točka velikokrat zanemara, se bomo podrobneje posvetili tej problematiki.

Uvajanje enotne evropske valute prispeva k učinkovitejšemu izkoriščanju prednosti evropskega notranjega trga: Prvenstveno zato, ker pri trgovini med državami članicami EMU odpadejo transakcijski stroški in tveganja pri menjalniških tečajih. Nadalje je kot posledica uvajanja evra treba računati s povečano transparentnostjo cen (zaradi primerljivosti v denarnem prostoru in ukinitve menjalniških tečajev) v državah, ki sodelujejo pri skupnem denarnem prostoru. Kombinacija obeh učinkov omogoča večjo evropsko usmerjenost dejavnosti podjetij k prometu in nabavi.

Vidiki denarne unije, ki pozitivno vplivajo na donos podjetij, so (Gretschmann idr., 1997: 39 in dalje):

- ukinitev tveganj pri menjalniških tečajih znižuje stroške za zavarovanje tečajev in menjavo tujih valut;
- enotni kapitalski trg povečuje osnovo za ukrepe nabave kapitala (ING, 1997);
- integracija tržišč živil in kapitala odpira nove zanimive poti za distribucijo;
- stroškovne prednosti za podjetja držav z visokimi obrestmi z izenačenjem obrestne ravni evra na nizki

imenovalec (McCauley; White, 1997);
• uveljavitev evra kot enotno priznane valute sprošča transakcije s tretjimi državami (Bénassy-Quéré, 1996);

Omenjene prednosti bodo vidne šele po določeni prehodni fazi, ker bo postopno uvajanje evra najprej povzročilo visoke "stroške prilagajanja".

Ker bodo mnoga podjetja želela izkoristiti dane priložnosti, bo EMU tendenčno prispevala k intenziviranju konkurence znotraj skupnega denarnega prostora. Zato se bodo morala podjetja intenzivno pripraviti na izkoriščanje priložnosti, ki se bodo ponudile pri uvajanju evra. Shemi 1 in 2 nazorno prikazuje potrebo po ukrepanju in priložnosti, ki jih bo povzročilo uresničenje EMU tako glede tehnično-organizacijskih vprašanj kot tudi glede nove strateške usmeritve podjetij.

Shema 2: Potrebe po ukrepanju in priložnosti za podjetja glede EMU (I) – tehnično-organizacijska vprašanja

PLAČILNI PROMET

- * V triletni prehodni fazi je treba vzporedno z nacionalno valuto omogočiti tudi obtok evra.
- * V polletni fazi, v kateri marka in evro istočasno krožita, morata biti v blagajnah finančnih panog istočasno obe valuti.
- * Obrazci in računi se morajo prilagoditi evru.
- * V čezmejnem plačilnem prometu se morajo izkoristiti prednosti učinkov območja evra.

OZNAČITEV CEN

- * Cene se morajo na novo označiti, treba je preveriti novo namestitve ali nakup predmetov za označevanje in skenerjev.

POSJOILO IN KAPITAL

- * Izboljšanje posojilnih pogojev zaradi okrepljene bančne konkurence.
- * Pogodbe se morajo preveriti glede odstopne klavzule v izrednih razmerah.
- * Manjša podjetja lahko izkoristijo intenzivnejšo konkurenco v območju evra.

ZAKLJUČEK IN OCENA

- * Pri poslovnem letu, ki se ne ujema s koledarskim, je treba odločiti o skrajšanem koledarskem letu ali o izenačevanju.

* Bodoča prilagajanja v bilančnem in davčnem pravu se lahko izkažejo kot izredno koristna že pri prehodu na evro npr. pri novem vrednotenju amortizacije in zalog, po možnosti pa tudi po drugih postopkih.

RAČUNALNIŠKA OBDELAVA PODATKOV IN OBRATNI POTEKI

- * Potrebna je prilagoditev programske opreme na novo valuto.
- * Zagotoviti je treba kontinuiteto pridobivanja in primerljivosti podatkov.
- * Preprečevati je treba ozka grla pri lastnih računalniških oddelkih in pri zunanjih opravljalcih storitev.

PRAVO

- * Ohrani se veljavnost pogodb mednarodnega prava.
- * Pogodbe, ki se nanašajo na valute, lahko vsebujejo odstopne klavzule.
- * Pri pogodbah s partnerji zunaj EMU, katerih osnova ni pravo ene izmed držav članic EMU, lahko pričakujemo pobude za spremembe.

Vir: Greitschmann idr., 1997: 40.

Shema 3: Potreba po ukrepanju in priložnosti za podjetja glede na EMU (II) - strateška vprašanja

IZDELKI

- * Predelava obsoječe palete izdelkov.
- * Razvoj novih izdelkov.

CENE

- * Nameravana izravnava cenovne strukture v območju evra.
- * Večja vloga prodajne cene kot dejavnika konkurence.

TRŽIŠČA

- * Preverjanje možnosti razširitve obstoječih tržišč na (preostale) države, ki sodelujejo pri EMU.

DOBAVITELJI

- * Večja mednarodna usmerjenost strukture dobaviteljev.

PROIZVODNJA

- * Izkoriščanje rezerv proizvodnje.
- * Preverjanje prenosa proizvodnje.

INTERNA REORGANIZIRANJA

- * Prilagajanje organizacij nadgradnje in poteka spremenjenim okvirnim pogojem.

Vir: Greitschmann idr., 1997: 40.

Kot smo že omenili, se bo z uvajanjem evra povečala tudi transparentnost cen v državah, ki sodelujejo pri enotni valuti ("deželni Evro"). Po 1. januarju 1999 bodo regionalne razlike v cenah seveda še aktualne, vendar bo enotna valuta v "deželni Evro" prispevala k zmanjšanju teh razlik. Razpon cen za primerjalna živila bo manjši, kar je v

skladu s pričakovanji 64 % vseh velikih podjetij. Problem sivega uvoza bo izgubil pomen. Združenja potrošnikov bodo poleg primerjanja cen skrbela tudi za njihovo izenačevanje. Iz pričakovane transparentnosti cen izhajajo za podjetja največji strateški učinki glede spremembe valute. S transparentnostjo cen bo mnogim podjetjem omogočeno cenovno ugodnejše in enostavnejše nakupovanje. Razširjen notranji trg bo od številnih podjetij zahteval večje naložbe v raziskave in razvoj ter v promet, če bodo le-ta v "deželni Evro" želela zavzeti pomembno mesto na tržišču.

Kar za podjetja predstavlja pritisk prilagajanja, je v prid potrošnikom. Enostavnejše primerjanje cen pri homogenejših živilih omogoča iskanje in uporabo najcenejšega vira znotraj evropskega trga. Združenja potrošnikov se pred nastopom funkcije transparentnosti EMU zavzemajo za čim daljše obdobje dvojnega označevanja cen, da bi se med samim procesom prehoda nacionalnih valut na evro preprečili zaokroževalni dobički ali nepregledno zvišanje cen. Toda kar je koristno za potrošnika, je lahko za delojemalca zelo težavno. Industrija si bo namreč zaradi pritiska cen navzdol prizadevala za povečanje učinka in produktivnosti, to pomeni dosego enakega rezultata ob manjši porabi delovnih sredstev in kapitala.

Transparentnost se ne bo omejila le na cene dobrin, temveč bo veljala tudi za mezde. Kadrovski načrtovalci v velikih podjetjih lahko že danes precej natančno izračunajo, koliko je vredna delovna ura v določeni evropski državi, vendar si ne smemo delati iluzij glede psihološkega učinka, ki bi nastopil v primeru primerljivosti medznih stroškov. To bo otežilo marsikatera pogajanja o kolektivnih pogodbah.

S tem je krog učinkov zaključen. Kar ostane, so priložnosti in tveganja, koristi in stroški, prednosti in slabosti, katerih ravnes je bo odvisno od bodočih gospodarskopoličnih ukrepov v "deželni Evro".

4. KONVERGENCA INTERESOV

NASPROTJA IN SKUPNE ZNAČILNOSTI

Ideja EMU ima v okviru evropske integracije dolgo zgodovino (gl. tudi poglavje 1, preglednica 1). Po uvodnih razmišljanjih, glede usklajevanja denarne politike držav članic EU, so se z neuspehom bretonwoodskega sistema, ki je bil osnovan na čvrstih menjalniških tečajih mednarodnega denarnega sklada, ter sistema, ki je bil vezan na standard mednarodnega denarnega sklada dolarja in zlata, v začetku 70. let pričele razprave o uvajanju od dolarja neodvisnega evropskega režima menjalniškega tečaja. Ta razprava je doživela vrhunec v Wernerjevem načrtu (Pierre Werner je bil takrat luksemburški ministerski predsednik), ki je že vseboval bistvene elemente današnje EMU. Zaradi krize cene nafte in bližajoče se stagflacije so se države članice ES odločile, da bodo pri reševanju krize šle vsaka svojo pot. Wernerjev načrt je utožil v pozabo, različni gospodarsko-politični interesi držav članic in različni nacionalni modeli rešitev, ki so nastali v 70. letih v okviru gospodarske unije, pa takrat niso dopuščali uresničitve EMU.

Zakaj in v kakšnem smislu so bili interesi držav članic konec 80. let, ko so se pojavile nove težnje glede EMU, katerih pobudo sta prevzeli Italija in Francija na vrhovnem srečanju v Hannoveru leta 1988, zastavljeni tako, da so EMU dajali večje možnosti za uspeh? Kakšen pomen imajo nacionalni interesi oz. evropski skupni interes glede EMU? O teh vprašanih bomo govorili v nadaljevanju.

4.1 Nacionalne konstelacije interesov

Velika interesna nasprotja so se v Evropi pojavila že dolgo pred odprtjem Vzhodne Evrope in združitve Nemčije, kar za Zahodno Evropo ni pomenilo le makroekonomskega šoka, temveč je povzročilo tudi daljnosežne spremembe v konstelacijah interesov in političnih preferenc držav članic EU. Želja Italije in Francije je bila prvenstveno prekinitev nemške denarnopolitične prevlade v Evropi, ki se je izoblikovala v okviru EMS (Gretschmann idr., 1993). Proces EMU je že od samega začetka spremljala želja po ukinitvi asimetrije v EMS. Nemčija do interesov svojih partnerjev ni smela ostati hladna, saj se je (1) s poudarjanjem svoje evropske usmeritve postavila po robu očitkom nastanka novega nacionalizma⁸ in (2) ker ni hotela ogroziti svojih izvoznih tržišč v ostalih državah članicah EU, zlasti v Franciji. Po padcu berlinskega zidu leta 1989 je bila Nemčija glede EMU še odločnejša pri sprejemanju kompromisov, ker je za dosego politične združitve Nemčij potrebovala (3) podporo preostalih držav članic, zlasti Francije in celotne Evropske skupnosti. Med letom 1989 in vrhovnim zasedanjem v Maastrichtu leta 1991 so se velikokrat pojavila namigovanja, da naj bi Nemčija podpirala ustanovitev EMU le zaradi dogovora s Francijo, ki je, kot protiuslugo Nemčiji glasovala za čim hitrejšo ponovno združitvev (Sandholtz, 1993; Eichengreen in Frieden, 1993). Tako zvezna vlada kot tudi Nemška zvezna banka sta objavili stališči, v katerih zagovarjata EMU iz političnih in ne iz gospodarskih razlogov.

Nemška podpora EMU je po nemški združitvi seveda popustila in pripravljenost Nemčije za naloge nemške marke je vidno upadla. Ker EU Nemčiji v njenem bolečem procesu transformacije ni ponudila roke, je bila le-ta prepuščena sama sebi. Nemčija je izkoristila svoj prevladujoči položaj v EMS in je z visokimi obrestmi privabila tuj kapital. To je imelo usodne konjunkturne posledice v državah partnericah EMS, ki so bile, da bi se izognile devalvaciji svojih valut, prisiljene k zvišanju obresti. Nemška združitvev je v marsikateri državi sprožila dolgo in globoko recesijo. Ta poteza Nemčije se včasih označuje

kot *"izsiljena solidarnost"*, ki naj bi bila protiusluga za desetletja dolgo finančno podporo gospodarskega razvoja drugih držav članic, to je za nemški neto prispevek k proračunu EU. V zgodnjih 90. letih so nemški politiki spoznali, da nemška strategija eksternalizacije stroškov brez prevlade nemške marke ne bi bila možna. Zakaj naj bi se ji torej odpovedali za drzni evropski ideal?

Da bi omiliili nezaupanje nemškega prebivalstva zaradi padca vrednosti nemške marke, sta Kohl in Waigel bodočo skupno valuto in ECB poskusila izoblikovati po nemškem vzoru: Banka ima sedež v Frankfurtu na Majni, nova valuta se imenuje evro in ne ECU, s Francijo je bil zaradi njenega nasprotovanja sklenjen pakt stabilnosti. Tako naj bi ljudje dobili vtis, da je nemški vpliv v EMU zagotovljen in da je zagotovljena stabilna valuta po nemškem vzoru.

Prav tako je nesporno, da EMU za Nemčijo pomeni konec njene denarnopolitične prevlade. Partnerske države so nekaj časa živele v prepričanju, da bi se lahko skeptična naravnost v Nemčiji glede naloge nemške marke lahko omilila, če bi Nemčija dobila več koncesij ter močnejši vpliv glede izoblikovanja, delitve sedeža, denarne strategije itn. Evropske osrednje banke. Kmalu pa se je izkazalo, da sta nemško neodobranje glede EMU ter strah pred izgubo kulture stabilnosti, povečane inflacije in obrestne mere kljub vsemu ostala.

Po drugi strani pa se je Nemčija bala negativnih posledic, če bi se politično zaprla pred EMU in ne bi prispevala k njeni uresničitvi v skladu z dogovorjenim načrtom. Če bi se uresničitve EMU preložila, oziroma če bi se načrt popolnoma zavrgel – tako pravi argument –, bi lahko na mednarodnih finančnih trgih prišlo do prerazporeditve proračuna, kar bi imelo za posledico devalvacijo nemške marke. To bi zelo prizadelo nemško izvozno gospodarstvo na evropskih trgih (pribl. 300 mrd ECU). Obstajala je tudi bojazen, da bodo razočarani zagovorniki EMU, predvsem Francija, iz političnih razlogov prekinili svojo politiko stabilnosti in se odločili za kratkoročno povečanje konkurenčnosti devalvacije nasproti nemški marki. S tem bi se pritisk na nemški izvozni trg izredno povečal.

Kako je bilo torej z interesi preostalih evropskih držav? Interesi Francije glede EMU so se med letoma 1989 in 1993 znatno spremenili: Medtem ko je Mitterand sprva še hotel prekiniti odvisnost Francije od prevlade zvezne banke in je predlagal *skupno in politizirano* valuto, se je od leta 1991 gospodarski položaj Francije v primerjavi z Nemčijo, kjer so nastopile posledice ponovne združitve obeh Nemčij, bistveno izboljšal. Francoski politiki so se veselili, da je Francija v gospodarstvu prehitela Nemčijo in frank bi v bodoče lahko postal nova vodilna valuta v EMS. Zato se jim je zdelo nepotrebno in nesmiselno, da bi tudi v bodoče tako izrecno podpirali uresničitev EMU. V denarni uniji naj ne bi šlo za prevlado ene valute, kar je bilo v interesu Francozov, dokler je prevladovala nemška marka. Spričo možnosti, da bi francoski frank lahko prevzel vodilni položaj, so se v določenih francoskih elitnih krogih pojavila odklonilna mnenja glede EMU. Nekateri so menili, da je za francoske ambicije nepotrebna in celo kontraproduktivna.

Francija je morala med obema krizama v EMS v letih 1992 in 1993 sprejeti dejstvo, da tržišča veliko bolj zaupajo nemški marki kot francoskemu franku. Zato bi bila sprememba strategije neuspešna. Francija je leta 1993, med poskusom zaustavitve špekulacijskega vala proti francoskemu franku, dejansko izgubila velik del svojih deviznih rezerv. Zato je Francija od leta 1994 ponovno goreča zagovornica EMU. Ker pa so pristopna merila zahtevala boleče zareze v proračun in socialne ukrepe, je bila francoska vlada prisiljena sprejeti dosledne varčevalne in reformne programe. Varčevalni ukrepi so naleteli na močan odpor francoskega prebivalstva, kar je jeseni 1995 pripeljalo do nemirov in protestov. Od tedaj vodi Francija politiko zahtev, ki je usmerjena k psihologiji javnosti: (a) usmeritev EMU mora prispevati k rešitvi problema brezposelnosti (gospodarski argument); (b) stroški, ki nastanejo pri izpolnjevanju konvergenčnih meril, morajo biti sprejemljivi za francosko prebivalstvo (argument legitimacije); (c) v uresničeni EMU morajo biti francoska gospodarskopolitična stališča razpoznavna.

Gospodarsko šibkejše države članice, kot so Španija, Portugalska in Irska, so vložile posebne pomisleke, vendar

hkrati zaprosile za večjo pomoč s strani EMU. Zlasti Španija je gojila upanje, da bo ECB odstopila od cilja zmanjševanja inflacije (z usmerjenostjo k denarni politiki Nemške zvezne banke) in bo namesto tega postavila v ospredje povečanje števila delovnih mest (z ekspanzivnejšo politiko po vzoru južneevropskih držav).

Položaj držav s šibko valuto lahko do leta 1995 označimo takole: pri izbiri med višjo inflacijo ali višjo brezposelnostjo so se na podlagi političnih preferenc odločile za drugo kombinacijo kot na primer Nemčija. Nemčija in preostale države s starajočim se prebivalstvom, visoko stopnjo varčevanja nacionalnega gospodarstva in visoko blaginjo, so zavzele izrazito antiinflacijsko stališče. Države, kot so Portugalska, Španija, Italija in Grčija, so pokazale manj zanimanja za zagotavljanje svojih premoženjskih naložb ali za stabilnost valute. Te države imajo še vedno visoko stopnjo brezposelnosti (gl. sliko 4) in njihov poglavitni cilj je omogočanje novih delovnih mest. Zato so bile tudi pripravljene sprejeti višje stopnje inflacije. Ta položaj se je spremenil, ko je postalo jasno, da finančni trgi nagrajujejo fiskalno disciplino z nižjimi obrestnimi stopnjami, kar je prispevalo k zmanjšanju obrestnega bremena za odplačevanje javnih dolgov in s tem k zmanjšanju proračunskega primanjkljaja. Šele pozneje se je izkazalo, da fiskalna disciplina z nižjimi obrestnimi merami spodbuja naložbe in rast.

"Konstelacije interesov" držav članic so določala tudi druga stališča:⁹ Avstrija in Nizozemska, ki sta se dokaj hitro odločili, da bosta svoje valute obdržale v trdem razmerju menjalniških tečajev z nemško marko in ki zato pri sprejemanju obrestnih odločitev Nemške zvezne banke le sodelujeta – v smislu "avtonomnega ponovnega izvajanja" (v angleškem jeziku "shadowing"), nimata pa pravice do soodločanja, sta želeli s pomočjo EMU ponovno pridobiti nekaj vpliva, zato da bi EU tudi v finančnem sektorju nastala "Community of Equals". Preostale države so stavile na eksplicitni pristisk reform. EMU bo od sodelujočih držav zahtevala prilagajanje na gospodarskem področju. Ker menjalniški tečaj kot instrument prilagajanja mednarodnim tržiscem ne bo več

na razpolago, bo potrebna fleksibilnost cen in plač, kar bi ublažilo pritisk prilagajanja. Zahteva po spremembah je bila na Portugalskem ali v Italiji zelo zaželeno. Istočasno so te države upale na (finančno) podporo preostalih držav članic v obliki znatnega dokapitaliziranja strukturnih skladov v proračunu EU. Tako zlasti Španija zahteva občutno povečanje transfernih storitev, da bi na ta način lahko vzdržala pritisk prilagajanja s strani EMU.

Schema 4: Brezposelnost v EU

4.2 Ali obstaja evropski skupni interes?

Na to vprašanje je na prvi pogled zelo težko odgovoriti, zlasti če gre za potrebno soglasje na področju osnovnih gospodarskih in denarnopolitičnih stališč. V preteklih mesecih so bile številne sporne tematike s tega področja zavrnjene, prekrite ali enostavno pometene pod preprogo. Na tem področju obstajajo latentni interesni konflikti v osrednjih vprašanjih, zlasti kar se tiče potrebnega *"policy mix"* denarne politike s finančno in tarifno politiko ter razdelitve nalog glavnih gospodarskopoličnih akterjev, pa tudi proračunske discipline, vprašanja politike delovne sile in strukturne politike, politike stabilne vrednosti denarja in vprašanja neodvisnosti ECB, kar je še posebej sporno. K temu spadajo tudi nič manj problematične razlike glede dopolnitve notranjega trga, zlasti pri neposrednih ali posrednih davkih.

Kaj je torej spričo izredno različnih nacionalnih interesov gonilna sila evra?

Ker so gospodarski in politični standardni argumenti glede EMU velikokrat premalo prepričljivi (Arrowsmith in Taylor, 1996), bomo na tem mestu uporabili razlagalni vzorec iz *"teorije javnih dobrin"*. Iz teoretičnih kot tudi empiričnih razmišljanj se izoblikujejo trije glavni razlogi, ki govorijo v prid ukinitvi nacionalnih valut s strani držav in njihovih vlad ter uvedbe nadnacionalnega denarnega sistema:

1. *"Pfad-Abhängigkeit"* integracije (Arthur idr., 1987; Dyson, 1994);
2. izguba nacionalne sposobnosti krmiljenja v globaliziranem svetu (Gretschmann; Heitzer-Suša, 1997);
3. Povečana mednarodna vloga zaradi denarne unije in koncentracija virov (Johnson, 1994; Commission, 1990).

K 1: Kot smo že omenili, lahko evropsko integracijo razumemo kot postopno približevanje valuti, denarni politiki in denarni ustanovi na podlagi zakonske in politične institucionalizacije. Cilj institucionalizacije je bil, da bi izstop nekaterih držav članic iz EMU kar se da otežili (*"ratched-ir"* ali *"lock-ir"*). Tako lahko razumemo EMU kot skoraj

obvezno posledico predhodnih integracijskopoličnih ukrepov: trgovska politika skupnosti, carinska unija, notranji trg, prost pretok oseb, storitev in kapitala itn. dobesedno kličejo po integraciji valut.

Pod pojmom *"Pfad-Abhängigkeit"* razumemo poskus teoretične razlage odvisnosti (Arthur, 1988): ko države enkrat pričnejo z integracijskimi poskusi, kot so na primer ustanavljanje skupnih ustanov in politik, je to povezano z visokimi stroški implementacije, poleg tega se intenzivira sodelovanje nacionalnih ustanov in ustanov skupnosti. Vzporedno k temu pripomore vzajemno učenje in učenje o drugih za boljše sodelovanje. Med državami narašča pripravljenost sprejemanja kompromisov, pospešeno se izoblikujejo nadnacionalni vzorci vedenja (Dyson, 1994:316). Ti vplivajo na prvotne preferenčne funkcije držav članic in v tem časovnem poteku spreminjajo interesne strukture in razmerja moči. Žal lahko takšni razvoji omejijo možnosti ukrepanja sodelujočih držav: pretekle odločitve omejujejo bodoče maneverske prostore sprejemanja odločitev (tako kot pri šahu) in pripeljejo do tako imenovanih učinkov *"lock-ir"*. Sedanje odločitve so potemtakem odvisne od prejšnjih, do katerih pa znova lahko pride le na podlagi prejšnjih. Opustitev uveljavljenega načina sprejemanja odločitev je povezana z izredno visokimi stroški in je tako neizvedljiva. Seveda pri tem ne moremo popolnoma izključiti tveganja prehoda gospodarske neučinkovitosti na *"kriva pota"* oz. tveganje *"lock-ir"*. To tveganje je cena neodvisnosti, ki omejuje možnosti odločanja in izbiranja zadevnih akterjev za dosego stabilnosti razvoja in pričakovani. Pri uporabi tega teoretičnega pristopa k evropskemu denarnemu sistemu pridemo do neizbežnega zaključka, da tako EMS kot tudi maastrichtska pogodba izvirata iz neposrednih *"lock-ir"*. Pretirano izraženo to pomeni, da je EMU privzela takšno lastno dinamiko, ker so se prejšnje politične odločitve kot tudi ukrepi podjetji, bank itn. v pričakovanju EMU lahko uresničile le z visokimi stroški, kot je na primer izguba politične verodostojnosti ali visoke gospodarske izgube. Z drugimi besedami: EMU črpa velik del gonilne moči iz izogibanja slabostim.

K 2: Drugi argument se navezuje na zunanje pritiske, ki so jim izpostavljene državne politike: globalizacija je drastično spremenila okolje, v katerem deluje politika. Globalizacija pomeni ukinitve fizičnih, fiskalnih, gospodarskih, tehničnih, informativnih in drugih mej. Young (1969) je to koliščino razložil kot *"interconnectedness and affectedness"*, ki nastane zaradi dejstva, da učinki, ki so posledica odločitev, vplivajo tudi na preostale akterje. To vodi k velikemu vplivanju in spremembam učinkovitosti nacionalnih političnih ureditev: tako postane tradicionalni *"deficit spending"* za pospeševanje nacionalnih gospodarstev neučinkovit, ko je s tem povezano višje povpraševanje po uvozu; nacionalna davčna politika ne bo uspešna, če bo dovoljevala utajo in bežanje pred davki na nacionalni ravni (možnost izbire kraja za odmero davka itn.); nacionalna denarna politika mora biti pripravljena na težave, če bi vpliv finančnih trgov in menedžerjev skladov prestopil določene meje glede na obseg trgovanja in možnosti naložb. Takšni in podobni razvoji jasno kažejo, da bodo glede globalnih omrežij in liberaliziranih mednarodnih trgov nacionalne možnosti obdavčevanja kontinuirano padale.

Zato lahko (denamo) integracijo razumemo kot testno sredstvo za ponovno pridobitev nadzora nad davki na višji mednarodni ali nadnacionalni ravni, saj je na nacionalni ravni povsem oslabiljena. Z drugimi besedami: EMU bo v večji meri vodila k povečanju kot pa izgubi politične suverenosti nasproti moči trgov.

K 3: Nenazadnje lahko EMU pripelje tudi do povečanja vpliva ZDA in Japonske (Meltzer, 1996). Tako bi se lahko dolgoročno prekinila vodilna vloga ameriškega dolarja, kar bi pripeljalo do večjega političnega vpliva Evrope. To, kar je nekdanji francoski predsednik Charles de Gaulle označil kot *"the Dollar's huge privilege"*, namreč da si ZDA lahko privoščijo zanemarljiv odnos do zunanjega vpliva svoje denarne politike na Evropo, v prihodnosti ne bo več tako enostavno, zlasti zaradi velike konkurence evra (gl. k temu poglavje 6.2).

Ali se bo ta trikratno utemeljeni evropski skupni interes dejansko uresničil, kot je v točki 2.4 že navedeno, je

odvisno od homogenosti stališč. V tem kontekstu se zdi pomembnejše poenotenje različnih stališč političnih akterjev – *"the agreement and consensus on how best to manage and run successfully a national economy"*. Frankel in Rockett (1988) sta se s to temo že ukvarjala in se posvetila vprašanju, kaj se bo zgodilo, če se politiki ne bodo mogli zediniti o enotnem stališču in pravilnem modelu. Ob upoštevanju francoskih in nemških stališč ter pristopov vidimo, da med njimi obstajajo eklatantne razlike, na primer glede razmerja ECB in političnih nosilcev odločitev (tehnokratski nemški pristop nasproti politiziranemu francoskemu pristopu); glede ciljev in prednosti ECB v zvezi s stabilnostjo cen, stimulacije gospodarske rasti in trga delovne sile ter razvoja zunanjih menjalniških tečajev (predvsem nasproti ameriškemu dolarju); glede povezave aktivistične industrijske in trgovinske politike (obe sta v okviru francoskega modela politično obarvani, v nemškem modelu pa ju zlasti določajo sile trgov); glede vezanosti na pakt stabilnosti in sorazmerno pomembnosti proračunske discipline; glede vloge neodvisne osrednje banke itn. Vse točke razprave so globoko zasidrane v posameznih podrobnih teoretičnih modelih gospodarskih sistemov, v držah nacionalnih politik ter zgodovinskih izkušnjah in razvojih različnih sistemov ureditvene politike.

4.3 "Scapegoating" ali politika "strategije grešnega kozla"

Eden glavnih problemov pomanjkanja veljavnosti skupnih interesov glede EMU je dejstvo, da so številne vlade držav članic izkoristile EMU za utemeljevanje uvajanja neprijutljenih gospodarskopolitičnih ukrepov, zaradi minimiranja lastnih stroškov legitimiranja pod pretežno obveznosti, ki jih nalaga denarna unija. Varčevalni ukrepi, ki bi se morali uvesti tudi brez uvajanja EMU, so lažje izvedljivi, če se v ospredje postavlja nujnost denarne unije. Kot član integracijskega prostora, tako se glasi argument, se mora država, ne glede na lastne želje, ukloniti tudi nezaželenim (večinskim) odločitvam, ki jim je izpostavljena s strani partnerjev. Politiki velikokrat omenjajo ta argument, saj se tako preprečijo negativne socialne in politične reakcije poražencev določenih političnih ukrepov.

Strategija "eksternalizacije domačih legitimacijskih stroškov" se v angleškem jeziku imenuje "scapegoating" ("strategija grešnega kozla"). In ravno na to strategijo naletimo na poti v EMU. V skoraj vseh državah članicah EU je zelo težko ohranjati potrebno politično podporo za izvajanje neprijutljenih gospodarskopolitičnih ukrepov, kot so na primer varčevanje pri javnih proračunih, omejitve socialnih storitev, zmanjšanje primanjkljaja ali davčna reforma. Politično nasprotovanje nekaterih interesnih skupin praviloma pripelje do izredno potratnega uvajanja reform. Samoobvezovanje v zvezi s spoštovanjem pristopnih pogojev v EMU olajša izvajanje takšnih neprijutljenih ukrepov, vključno z drugimi ukrepi na ravni EU. Zato je sodelovanje v EMU – tudi ob nacionalni izgubi gospodarskopolitične sposobnosti krmljenja¹⁰ – za nacionalne politike smiselno in koristno, (a) da nacionalni politiki dobijo možnost prenosa legitimacijskih stroškov na EU in (b) da posredujejo argumente in opravičila.

"Strategija grešnega kozla" ne pomaga le pri prenosu političnih stroškov navzven, temveč prispeva tudi k uvozu kritična uvajanja reform. Takšen pritisk bi bil potreben v

primerih, ko se nacionalna gospodarstva ne bi bila več sposobna sama reformirati ali premagati togosti. Tudi glede tega stališča ima EMU določene prednosti: Kot je mnogo avtorjev že zapisalo, bo EMU zaradi ukinitve menjalniških tečajev kot instrument prilagajanja pripeljala do večje konkurence, k večji mobilnosti in boljši primerljivosti cen in plač. Čeprav številne sodelujoče države teh učinkov ne sprejemajo prostovoljno, so le-ti mnogokrat nujno potrebni. Politiki se tako odpirajo možnosti, ki jih v nasprotnem primeru ne bi bilo. Kar se tiče manj priljubljenih, vendar gospodarsko smiselnih učinkov takšnih sprememb, se lahko v EMU politiki držav članic skrivajo za sklepi ECB ali sveta finančnih ministrov. Le-ti lahko opozicijo in nezadovoljstvo v svojih državah omilijo z izgovorom, da se morajo uklanjati splošnim sklepom in odločitvam. Tako se lahko EMU izkoristi kot "garbage cart" ("koš za smet" – Østrup, 1995), pri čemer lahko države članice "prostovoljno" sprejemajo neprijutljene ukrepe, ne da bi morale zaradi njih odgovarjati volivcem.

Čeprav "strategija grešnega kozla" pomaga pri izvajanju reform in eksternalizaciji s tem povezanih političnih stroškov, ima tudi sama velike stroške: dejstvo je, da prenos političnih stroškov na mednarodno ustanovo povzroči "prerazdelitev" političnih obremenitev, vendar ne zmanjša skupnih stroškov. Tako v primeru EMU zaskrbljeni opazujemo koncentracijo in akumulacijo političnih stroškov v EU. To je nedvomno bistveni razlog za zmanjšano podporo evropski denarni uniji s strani prebivalstva. Z drugimi besedami: kolikor uspešnejša je "strategija grešnega kozla", toliko večja je izguba popularnosti evropske (denarne) integracije in toliko težje je dobiti podporo za nadaljnjo politiko integracije na nacionalni ravni. To bi lahko politike prisililo k ponovnemu upoštevanju nacionalno usmerjenih političnih vzorcev.

5. USTANOVE IN INSTRUMENTI: ECB

Navedeni nacionalni in evropski interesi ter njihove skupne lastnosti in razlike se seveda zrcalijo v prednostnih tehničnih vprašanjih EMU. Zato imajo področja, kot so vloga institucionalne strukture Evropske osrednje banke (ECB) ali denarnopolitične strategije in instrumenti, tudi politični in ne le denarnotehnični značaj.

5.1 ECB ali reinkarnacija Zvezne banke?

Bistvenega pomena v tem kontekstu je neodvisnost ECB. Najbolj neodvisna denarna ustanova je v svetovnem merilu nedvomno Nemška zvezna banka. Vendar pa zgodovina konfliktov med banko in vlado priča o tem, da je bila neodvisnost v praksi zmeraj sporna in nikoli popolna (Gretschmann, 1995).

Neodvisnost, ki je bila zapisana v Zakonu zvezne banke o političnih navodilih, in prav tako zakonsko določena naloga zagotavljanja stabilnosti denarne valute veljata na podlagi maastrichtske pogodbe iz leta 1992 tudi za ECB. Oba dejavnika, tako stabilnost valute kot tudi institucionalna avtonomija, se opirata na empirično dejansko stanje: Na podlagi številnih gospodarskih študij (Eijffinger; de Haan 1996), je bilo ugotovljeno: kolikor višja je avtonomija in kolikor manjša je možnost neposrednega dolga emisijske banke, toliko nižja je stopnja inflacije.

Zavedamo se, da za zagotovitev verodostojnosti in odgovornosti osrednje banke "*neodvisnost*" sama ne zadostuje. Z "*institutional standing*" je povezan proces "*reputation building*". Oboje se mora s pomočjo transparentnosti (*transparency*) in odgovornosti (*accountability*) posredovati javnosti. Seveda se glede *nepolitičnega* značaja novega denarja ne sme nič spremeniti, kot to vedno znova poudarja Nemčija. Zato obveznost poročanja ECB nacionalnim parlamentom držav članic ne bo sprejeta, obveznost poročanja Evropskemu parlamentu ni bila zavrnjena.

Ali je s tem resnično potrjena teza reinkarnacije? Ali res obstaja bojazen, ki so jo izrazili ekonomisti, kot so Rüdiger Dornbusch in drugi (1998): "*The capital markets will be unforgiving if they see anything less than the Bundesbank policy.*" Opozoriti je treba na dve pomembni razliki:

- a) Tudi, če ima ECB podobno dualno strukturo kot Zvezna banka, namreč direktoriji, ki ga imenujejo predsedniki vlad sodelujočih držav EMU (gl. tabelo 2) in svet, v katerem so poleg članov direktorija zastopani nacionalni predsedniki osrednjih bank, je struktura ECB *močno decentralizirana*.

Tabela 3: Organizacijska struktura Evropske osrednje banke
-pristojnost upravnega odbora

	Generalni direktorat	Direktorat	Sekcija
Duisenberg, Willem F. (62) Predsednik Mandat: 8 let (?)		Sekretariat/protokol; stiki z javnostmi, vključno z arhivom, knjižnico, oddelkom za tuje jezike; interna revizija	
Noyer, Christian (47) Podpredsednik Mandat: 8 let	Administracija	Interne finance; osebje; pravo	"Middle Office"
Issing, Otmar (62) Mandat: 8 let	Narodno-gospodarska analiza in raziskave		
Hämäläinen, Sirkka (59) Mandat: 5 let	Sodelovanje na področju denarja in deviznega trga	Nadzor/organizacija	
Padoa-Schioppa, Tommaso (57) Mandat: 7 let	Mednarodni in evropski odnosi; plačilni promet		Nadzor bank
Domingo Solans, Eugenio (52) Mandat: 6 let	Informacijski sistemi	Bankovci; statistika	

Vir: Podatki ECB.

- (b) Drugače kot v Svetu osrednje banke Zvezne banke, za katerega velja nacionalni osnovni konsenz – *convergent beliefs* –, ima v ECB vsaka država en glas, nekatere (kot recimo Nemčija ali Francija) dobijo prek direktorija še dodatni glas. Tako bi lahko – pri *divergent beliefs* – možne izmenjujoče se koalicije soglasja na osnovi nacionalnih politik ogrozile zaprtjo in ključno enotno denarno politiko.
- (c) Zavedati se moramo, da ECB še ne uživa nikakršnega ugleda in si mora *verodostojnost* pri finančnih akterjih šele pridobiti in zaslužiti. To je enostavno rezultat dejstva, da je politika ECB do sedaj prepoznavna le po nekaterih izjavah, empirične izkušnje pa še niso bile predložene.

Spomnimo se: evro bo močan, ker je Evropska osrednja banka zasnovana po vzoru Nemške zvezne banke in jo glede neodvisnosti celo prekaša. To je uveljavljeni politični dobiček glede na novi denarni režim. Dejansko pa ECB z nacionalnimi osrednjimi bankami (NCB) tvori popolnoma novi Evropski sistem osrednjih bank (ESCB), katerega delovanje je še zavito v temo in ki se mora šele uveljaviti. Evropski svet osrednje banke (Svet ECB) se bo zagotovo spopadal z večjimi notranjimi problemi kot nemški Svet osrednje banke (SCB).

Provokativno rečeno: model resnične Evropske osrednje banke v maastrichtskem načrtu evropske denarne unije (EMU) ni igral nobene vloge. Zato bi bili morali predsedniki držav in vlad skleniti, da bodo v ECB prenesli nacionalne banke z vso aktivno. Nacionalne osrednje banke bi bile organi za izvajanje nove banke Evro – primerljivo z nemškimi deželnimi osrednjimi bankami, ki so s pravnega kot tudi s praktičnega vidika le glavne podružnice zvezne banke. Toliko enotnosti pa Svet Evropske unije v Maastrichtu, glede bližajoče se enotne evropske denarne politike, ni predvideval. Res pa je, da je bilo v javni razpravi glede EMU v zadnjih nekaj letih pogosto zaslediti napako v analogiji dogodkov – ECB je enako izboljšana Zvezna banka.

Nasprotno pa maastrichtska pogodba glede določitve in izvajanja denarne politike ni pooblastila ECB, temveč

Svet ECB. Pravna oseba ni zveza osrednjih bank, temveč so to posamezne nacionalne osrednje banke in ECB. To je imelo posledice pri Evropskem denarnem inštitutu. Ker je predsednik EMI med šefi emisijskih bank držav EU edini "centralist", so se lažje uveljavili decentralizirani interesi.

Posledica tega je – v nasprotju s stališči v posameznih državah – prevlada nacionalnih osrednjih bank nasproti njihovi hčerki ECB. To prihaja do izraza zlasti v Svetu ECB. S strukturo, ki je podobna nemškemu Svetu osrednje banke, se prikrivajo razlike v bistvu. Svet ECB ne sprejema svojih denarno- in posojilnopoličnih sklepov kot organ ECB, temveč kot organ ESCB. Le šest članov direktorija, ki so zastopani v Svetu ECB, je bilo imenovanih po evropskem postopku; s sedanjimi enajstimi in čez nekaj let petnajstimi nacionalnimi direktorji osrednjih bank imajo nosilci mandata v Svetu ECB, ki so bili imenovani na nacionalni ravni, pretežno večino.

Teži na ravni odločitev ustrezajo razmerja moči na ravni uresničevanja. Direktorij ECB bo pričel delovati s 500 sodelavci – osrednje banke jih imajo približno 60.000. Kot kaže, bo ECB v vlogi pospeševalca pristojna le za operacije na deviznem trgu in v denarni politiki. Celotno oskrbo z gotovino kot tudi količino poslov za refinanciranje in devizne posle bodo prevzele nacionalne osrednje banke.

Živahne razprave potekajo tudi glede vprašanja, ali ta izredno decentralizirani sistem lahko zagotovi trden evro. Površinska in trenutna razdelitev na golobe in jastrebe kaže na tesno razmerje 9 : 8 v prid jastrebom. Ti lahko računajo na dva glasova iz Nemčije, Nizozemske in Finske, najverjetneje tudi na glas Avstrije, Luksemburga in Irske. Njim nasproti stojijo Francija, Italija in Španija z dvema glasovoma ter Portugalska in Belgija, vsaka s po enim glasom.

Zato tudi ni presenetljivo, da skeptiki konstrukcijo ESCB/ECB razlagajo kot politična vrata. Namesto depolitiziranja daje ta institucionalni model potuho politizirano gospodarstvo in denarno politiko. Opozarjajo na to, da

se denarno- in gospodarskopolitična prepričanja v EU zelo razlikujejo. Zlasti glede Francije obstaja domneva, da naj bi se denarna politika izkoniščala kot "pomoč pri uresničevanju ciljev zunanje trgovine in zaposlovanja". Zaradi svojih ohranjenih nacionalnih povezav in glede na struktumo prevlado bi lahko Svet ECB kljub uradni neodvisnosti zelo hitro postal bojišče za nasprotujoče si interese držav.

Ta bojazen potiska na dan tako zagovornike kot tudi nasprotnike strogega demokratičnega nadzora in transparentne denarnopolitičnih odločitev. Medtem ko si zagovorniki od tega obetajo zmanjšanje posameznih interesov – le-ti bi v nasprotnem primeru postali zelo evidenti in bi sprožili nasprotne reakcije –, obstaja pri nasprotnikih bojazen, da bi preglednost in obveznost utemeljevanja preprečila nadrejeno politiko, ki se ne uklanja nacionalnim interesom.

Zaenkrat velja, da bo dejanja, uspehe in neuspehe še naprej ocenjevala javnost. Izhajajoč iz tega, vsebuje maastrichtska pogodba točno določene obveznosti poročanja Svetu ministrov in Evropskemu parlamentu. O tem, kako se bo ta obveznost utemeljevanja, tako imenovana "*democratic accountability*", izkazala, sedaj še ne moremo govoriti.

Nadalje velja, da so razprave na zasedanjih ECB zaupne in da je odprta in hkrati kontroverzna razprava glede denarne politike možna le v Svetu ECB. Vendar se je Svet ECB odločil, da bo javnost obveščal o najpomembnejših rezultatih posvetovanj po vsakem zasedanju v obliki novinarske konference in/ali v obliki pisnega obvestila. Vendar naj se niti zapisniki zasedanj niti glasovanje posameznih članov ne bi objavljali, saj se mora prepričati, da bi se posamezni člani Sveta ECB iz nacionalnih razlogov znašli pod pritiskom.

5.2 Operacionalna raven: strateške odločitve in sveženj instrumentov

Kar se tiče razprave o denarnopolitični strategiji, je prišlo v Svetu EMI do vidnega približevanja različnih stališč. Po intenzivnem preverjanju je EMI nekatere strategije, kot sta na primer *obrestni cilj ali usmeritev menjalniških tečajev za območje evra*, označil za *popolnoma neprimerni* in ju že zavmil. V ožjem krogu sta na izbiro dve strategiji:

- na eni strani krmiljenje denarnega pretoka, torej koncept, ki ga je Nemška zvezna banka uporabljala več kot dvajset let in katerega popolna prilagoditev na evro za "*deželo Evro*" je spoma;
- na drugi strani neposredni cilj inflacije, ki ga trenutno zasleduje zlasti angleška banka in ki je s teoretičnega vidika zelo dobro izdelan, s katerim pa večina držav članic EU nima nikakršnih izkušenj.

Tudi kombinacija elementov obeh strategij je zelo realna, kompromisna in operacionalna. V tem kontekstu je zlasti potrebno specificirati in konkretizirati vloga agregatov količine denarja in prognozo za razvoj inflacije.

Splošno soglasje velja trenutno glede nameravanega denarnopolitičnega *instrumentarija* in njegove izgradnje. ECB bo delovala zlasti z instrumenti odprtega trga v obliki poslov pokojninskih vrednostnih papirjev, tako imenovanih "*Repos*". Poleg tega bo Svet ECB ponudil dolgoročnejše "*Repos*". Ti posli zavzamejo z rokom odplačevanja treh mesecev pomemben element diskontnega posojila, ki se je v Nemčiji in Avstriji pogosto uporabljalo, v enotni denarni politiki pa ga ne bo več.

Da bi se ustrezno izognili nihanjem likvidnosti in obresti, ima Svet ECB na razpolago širok spekter operacij finega krmiljenja, kot so "*menjava deviz*" ali "*posli outright*". Svet ECB ima pri tem na razpolago dve tako imenovani "stalni" orodji, ki se uporabita na pobudo poslovnih partnerjev – možnost vrhunskega financiranja in možnost deleža. Možnost vrhunskega financiranja se lahko primerja z nemškim lombardom. V prvi vrsti to predstavlja varnostni ventil v bančnem sistemu pri kratkoročnih ozkih grlih

likvidnosti in s tem omejuje odmike stopenj denarnih trgov. V nasprotju s tem je kratkoročna možnost deleža, ki naj bi omejila presežke likvidnosti in ustvarjala spodnjo mejo stopenj denarnih trgov.

Na prvem, konstitutivnem zasedanju Sveta ECB je bila sprejeta uvedba enotne evropske minimalne rezerve, za kar se je zavzemala zlasti Nemčija. Minimalna rezerva naj bi preprečevala nepotrebno nihanje deležev denarnih trgov in naj bi razbremenila Svet ECB glede pogostih ukrepov za fino krmiljenje.

Izobilikovanje in izvajanje evropske denarne politike kljub vsemu ne bo tako preprosto. Zadeti premikajoči se cilj v megli – to je izziv, s katerim je ta soočena ob vstopu v tretjo fazo denarne unije. Tako bo moral Svet evropske osrednje banke kratkoročno ali dolgoročno sprejeti sklep o obrestih, ki bo nato veljal za celotno denarno unijo. Do sedaj še ni jasno, kako močno in s kakšno časovno zamudo se bo sprememba obrestnega sistema prenesla v realno gospodarstvo enajstih sodelujočih držav – da o odobravajočih domnevah o tem, kako se bodo strukture, mehanizmi in načini ravnanja pod vplivom evra spremenili, niti ne govorimo.

Kakšna višina obresti pa je najustreznejša za vsa v "deželi Evro" združena evropska nacionalna gospodarstva? Enotna politika obresti ne bi predstavljala nikakršnega problema, če bi bila evropska gospodarstva v konjunkturmem ciklusu povsem sinhronizirana. Da to ni v skladu z realnostjo, je jasno: Irska, Portugalska ali Španija so v gospodarskem razcvetu in imajo trenutno višje stopnje rasti kot Nemčija ali Francija. To bi v primeru enotnih obresti pomenilo, da prvi potrebujejo višje – zmanjšane – stopnje obresti in drugi nižje – stimulative – , kot jih je pripravljena fiksirati ECB.

Vendar bi tudi ob popolni sinhronizaciji nacionalnih gospodarstev – kar bi šlo na stroške stimulatvinih spodbud v državah z recesijo, ki pri enakomernem razvoju profitirajo od povpraševanja po uvozu –, ECB bila soočena s problemom določanja obresti: Obresti namreč ob upoštevanju nacionalno-državnih in regionalnih danosti

povsem različno vplivajo na dohodek in rast, (Gretschmann idr., 1997; Dornbusch idr., 1998; MMS 1997). To velja tako za časovne zamude (*lags*) kot tudi za obseg učinka rezultatov.

Upoštevajoč to dejstvo, bi bila strožja analiza učinkov denarne politike na proizvodnjo, cene in zaposlovanje pri EMU sodelujočih držav izredno pomembna. Pokazala bi, kje v denarni uniji je zaradi uresničevanja enotne denarne politike potrebno računati s problemi, ker bodo nekatere regije ali sektorji še posebej prizadeti. Takšna analiza bi lahko priskrbela podatke glede potrebnih reform, ki bi omogočile, da se učinki denarne politike enakomerneje porazdelijo med sodelujoče države.

Če naj bi se dosedanja pričakovanja uresničila, bi to pomenilo, da bi se morali dopolniti gospodarsko-, davčno-, proračunsko- in dohodkovnopolitični ukrepi sprejemati zelo diferencirano in prilagojeno posameznim regijam. Izjava nemškega državnega sekretarja za finance Starka, da "evro ne zahteva prilagajanja *policy mix*" (predavanje 25. junija 1998 na Mednarodnem raziskovalnem inštitutu v Münchnu), je potemtakem popolnoma napačna!

6. PRAVILNE IN NAPAČNE SODBE

6.1 Evro: trdilo ali mehčalo?

Ali bo euro postal stabilna valuta, je – kot že omenjeno – bistveno odvisno od izoblikovanja institucionalnih temeljev. Pomembna predpostavka za stabilnost evra je izpolnjena: ECB je neodvisna, primarno izpolnjuje cilj stabilnosti ravni cen, državi pa ne sme odobriti posojil s strani emisijskih bank. Seveda pa s tem še ni sprejeta predhodna odločitev o konkretni politiki ECB: Kritiki se bojijo, da bo sistem *"vsaka država – en glas"* spričo manjšine protagonistov za stabilnost in večine zastopnikov prilagoditvene denarne politike pripeljal do premoči zastopnikov šibkih valut. Prav tako je bil poskus, predvsem s strani Francije, ustanovitve evropske gospodarske vlade (zarodna celica bi bil Svet Evro) in s tem politične protuteži avtonomiji ECB, deležen kritike (Hasse, 1997). Obema argumentoma pa je treba postaviti nasproti dejstvo, da si bo ECB ravno zaradi pomanjkanja *"vnaprejšnje"* verodostojnosti z veliko verjetnostjo prizadevala prej za – preveč? – trdo usmeritev kot pa politiko plavajočih tečajev.

Poleg tega pa moramo še upoštevati, da je vprašanje *"šibkega"* ali *"stabilnega"* evra smiselno le, če v zvezi s tem uporabimo referenčni standard. Najbolj pogosto se v razpravi v zvezi s tem nanaša na ameriški dolar (standard tretjih držav) ali na nemško marko (standard vodilne valute). Pogosto se spregleda, da bi lahko euro sicer kotiral šibkeje kot nemška marka, istočasno pa bi lahko bil v primerjavi z drugimi evropskimi valutami, kot so lira, eskudo itn., bolj stabilen.

Cela vrsta teoretičnih premislekov in argumentov govori v prid dejstvu, da bi euro lahko v evropskem in tudi mednarodnem kontekstu postal sorazmerno stabilna valuta.

Na tem mestu izhajam iz ocene, da sta bila nemška marka in avstrijski šiling osamljena v izpolnitvi svoje funkcije zagotavljanja kupne moči, zato euro v primerjavi z ameriškim dolarjem (sorazmerno) in v zvezi z devaluacijo denarja ne more kotirati dosti slabše.

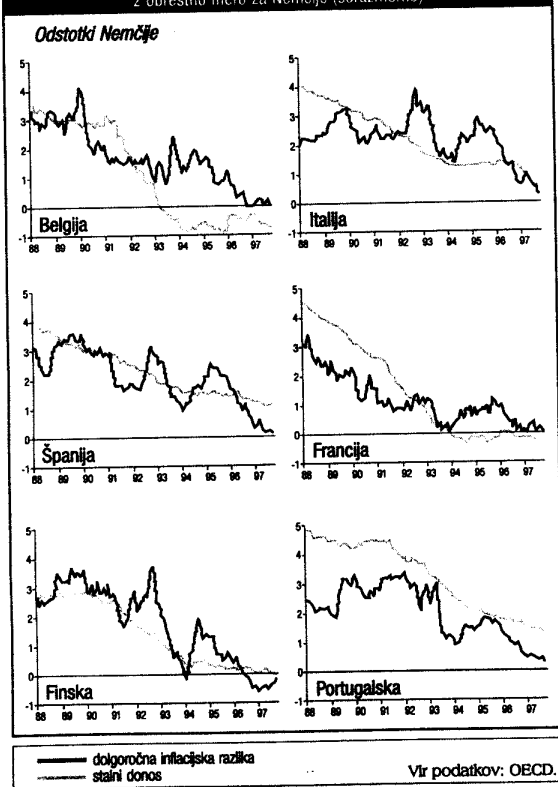
Temu lahko zoperstavimo dejstvo, da bo povpraševanje po evru večje kot po vseh njegovih prednikih skupaj. V tem pogledu bi prišlo do močnega ponderiranja evra v deviznih rezervah uradnih in privatnih služb. Zato si je potrebno zastaviti tudi vprašanje po součinkovanju gospodarskopolitične delitve dela med denarno, fiskalno in plačilno politiko v EMU (Radü, 1994). V primerjavi z dosedanjim nemško ali avstrijsko politiko se *"policy mix"* odlikuje tudi s čezmernim poudarjanjem denarne politike.

V zvezi s tem je pomembna vzpostavitev gospodarskopolitične delitve dela. Denarna politika bo zaradi EMU postala evropeizirana, fiskalne politike pa ostajajo nacionalne. Poleg tega pa jo pakt stabilnosti spodbuja k restriktivni usmeritvi. Sredi konjunktornega cikla naj bi si v skladu s tem prizadevali za uravnotežen proračun. To bistveno odstopa od tega, česar smo bili v Evropi navajeni vsaj v preteklega četrta stoletja. V povprečju preteklih 25 let je bil v Nemčiji tako rekoč vgrajen strukturalni primanjkljaj v višini dobrih 2,5 % BDP. Končno bo določanje plač potekalo v decentraliziranem sistemu znotraj denarnega prostora. Zaradi takšnih razdrobljenih procesov oblikovanja plač lahko pričakujemo izrazito moderacijo plač (mejna produktivnost na izplačilo plač), kar naj bi preprečilo brezposelnost. Temu ustrezno naj bi zmanjšali stopnje inflacije. Sicer pa bi lahko prav pri oblikovanju vrednosti denarja ugotovili konvergenco. V predpripravi na denarno unijo so po vsej Evropi občutno zmanjšali inflacijske stopnje. Zaradi tega je prišlo do konvergence dolgoročnih obrestí, ki je utemeljena predvsem na podlagi gospodarske statistike. To prikazuje naslednja grafika, v kateri so postavljena nasproti dolgoletna gibljiva sredstva stopenja inflacije z obrestno mero za Nemčijo (sorazmerno).

Poudarek dolgoročne vezave sredstev posebej jasno kaže na bližajoči se dvig inflacije ter zmanjšane preference stabilnosti. Vse to lahko torej razumemo kot izraz pričakanj druge temeljne usmeritve gospodarske politike.

Gospodarskopolitični okvir, zastavljen za *"deželo Evro"*, se v preostalem jasno razlikuje od tistega v Zvezni Republiki Nemčiji. Medtem ko smo v Nemčiji poznali

Shema 5: Primerjava med dolgoletnim gibanjem stopnje inflacije z obrestno mero za Nemčijo (sorazmerno)

Vir: Gretschnmann idr., 1997: 58.

vsaj implicitno sodelovanje med nosilci gospodarske politike – od tod izvira razprava o modelu Konsens –, v Evropi ne obstaja samo jasna razdelitev pristojnosti. Glavni poudarek je na denarni politiki, kar se že kaže v pripravah na EMU v okviru tesnega sodelovanja med osrednjimi bankami (Tietmeyer, 1995). V teoretičnem smislu postaja njihov *"net power"* vedno močnejši. Tudi Svet za stabilnost, ki bi lahko deloval po vzorcu skupine G7, katere uveljavljanje je manj obvezujoče, tega dejstva ne bi dosti spremenil. Kot kaže, prihaja do hierarizacije gospodarske politike, pri čemer ima funkcijo krmarja ECB, instance, odgovorna za denarno politiko.

Ne samo institucionalna neodvisnost ECB, temveč tudi ta razmerja krepijo evro ceteris paribus. Oblikovanje menjalniškega tečaja je namreč srednjeročno – v skladu s konvencionalnim modelom – odvisno od razmerja sestavin politik relativno v primerjavi z ameriškim dolarjem. V zvezi s tem je že dolgo časa mogoče opaziti, da ameriška emisijska banka zasleduje manj striktno, pragmatično politiko. Zaposlovanje ima zanjo enak pomen kot stabilnost cen. Iz tega pa sledi, da bi lahko ameriški dolar kotiral slabše kot evro.

Tudi zunanji primanjkljaji, ki so jih nakopile ZDA, govorijo za stabilnejši evro, kar ponovno pomeni šibkejši dolar. Za poravnavo dolgov in za zadovoljitev vmesnih proračunskih omejitev potrebujejo ZDA menjalniški tečaj, ki bo zavaroval njihovo konkurenčno sposobnost in jim omogočil prigrisovanje presežkov v trgovinski bilanci. Nasprotno pa ima *"dežela Evro"*, predvsem s Italijo, presežke v trgovinski bilanci.

Čeprav se z vsako novo rekordno vrednostjo ameriškega dolarja v primerjavi z nemško marko izrazi domneva, da so mednarodni finančni trgi pričeli ukinjati naložbe v markah in jih pričeli spreminjati v dolarjih, ker se boljše šibkega evra, je revalorizacija ameriškega dolarja, ki je na podlagi podatkov neutemeljena, neverjetna (Johnson, 1994).

Z uvedbo evra naj bi bila povezana razpršenost mednarodnega premoženja v višini med 500 in 1000 mrd USD. Večji del prerazporeditev bo šel na račun USD.

Temu v prid govorita naraščajoči pomen, ki ga bo evro dobil kot obračunska valuta (velik enotni trg), pa tudi odprava deviznih rezerv, denominiranih v ameriški dolar, osrednjih bank znotraj EU (zaradi združitve deviznih rezerv in odprave valutnih intervencij znotraj Evrope, bodo rezerve v dolarjih odveč) in zunaj EU v smislu razpršitve tveganja. Ta motiv prav gotovo velja še večji meri za velike privatne sklade.

Sem sodita še dva mednarodna učinka:

- Možnost, da bi se lahko svetovne naložbe, ki so ocenjene na okroglo 7000 mrd DEM, od česar je približno 300 mrd DEM v obliki deviznih rezerv pri tujih osrednjih bankah, ravnale po USD, ni v interesu ameriške emisijske banke. Revalorizacija USD bi imela za ameriško izvozno gospodarstvo izjemno nezaželene učinke in bi predvidoma dala polet protekcionističnim silam v kongresu. Zaradi tega bodo Američani storili vse, kar je v njihovih močeh, da bodo zagotovili trden evro.
- Azijske države imajo približno eno tretjino vseh svetovnih deviznih rezerv ameriškega dolarja. Mnogo stvari bo odvisnih od njihove ocene evra ter razvrstitve in razporeditve premoženja.

V primerjavi z ZDA bi lahko imele država, kot sta Kitajska in Japonska, več interesa za stabilni dolar.

Evro ima torej vse možnosti, da postane, srednjeročno gledano, valuta, ki bo vama pred inflacijo in stabilna na zunaj. Predvsem lahko pričakujemo, da se bo njegovo nihanje v primerjavi z nihanjem posameznih nacionalnih valut znotraj unije močno zmanjšalo. To je predvsem pomembno za evropsko izvozno gospodarstvo (Gros, 1996c).

6.2 Mednarodne posledice

Motiv za evropsko denarno unijo, ki ga navajajo predvsem francoski zagovorniki denarne unije, je vzpostavitev protiteži ameriskemu dolarju in njegovim funkcijam kot mednarodnemu plačilnemu sredstvu, kot obračunska valuta in kot sredstvo za ohranjanje vrednosti. Svetovnogospodarsko težo valute v prvih dveh razsežnostih v veliki meri oblikuje delež svetovno ustvarjene nove vrednosti, ki ga ima gospodarstvo, ki valuto zastopa. Poleg tega igra pomembno vlogo tudi obseg mednarodne menjave blaga in storitev (trgovinski tokovi in obračunska valuta). Nadaljnja merila so sorazmerna velikost trgov kapitala ter njihova liberalizacija in likvidnost. Tendenčni vpliv ima tudi neto pozicija premoženja regije, za katero valuta velja. Končno pa so pomembne še inercija prilagajanja in s tem tudi zgodovina vzpostavitve oz. odprave takšne pozicije.

Tabela 4: Evro kot protiteži ameriskemu dolarju

	ZDA	Evropa	Japonska
Delež v svetovnem BDP	20,7	20,4	8,0
Delež svetovnega izvoza	15,2	14,7	6,1
Odprtost*	22,5	23,1	
Delež deviznih rezerv	56,4	25,8	7,1
Pomen kot transakcijska valuta	48,0	31,0	5,0
Trg obveznic**	11 0075	6 993,2	5 325,8
Dejniški trg***	6 8576	2 119,4	3 6673

* (Izvozi + uvozi) BDP.

** Kapitalizacija trga v mrd USD, vrstici 6+7 za EU -11.

Vir: Greischmann idr., 1997: 56.

Kot je razvidno iz zgornje tabele, kaže evro v vseh pomembnih razsežnostih vsaj potencial za to, da se lahko dolgoročno razvije v smeri ustreznika ameriskemu dolarju.

Za povpraševanje po rezervni valuti sicer velja, da bo zmanjšana potreba po intervencijah s strani evropskih emisijskih bank vidno zmanjšala uporabo ameriškega dolarja kot mednarodnega plačilnega sredstva. Po drugi strani pa bi pomen evra kot rezervne valute narasel, če bi prišlo do povečanih valutnih intervencij na poti do evra. To velja tako za sodelujoče države v EMS II kot tudi za srednje in vzhodnoevropske države. Tukaj gre predvsem za dispozicije neindustrijskih držav, ki imajo približno polovico vseh rezerv, pri čemer vlagajo do 60 % v ameriški dolar. Ker bi evro lahko imel nižje transakcijske stroške, bi lahko poudaril trend upadanja pomena ameriškega dolarja kot rezervne valute.

Iz teh razmislekov samodejno izhaja vprašanje po prihodnji vlogi evra v svetovnem valutnem sistemu. Ali lahko evro deluje – kot danes DEM – kot druga najpomembnejša svetovna valuta ali pa bo to vlogo še celo nadgradil?

Jasen odgovor na to vprašanje danes še ni možen. V osnovi je odvisen od tega, kakšno vlogo bo lahko evro izpolnjeval kot transakcijska, naložbena ali rezervna valuta. Predvsem je odvisna od verodostojnosti politike v "deželi Evro". Gotovo ni napak trditi, kot je bilo lani predstavljeno v World Economic Outlook MMS, da bo evro prevzel v mednarodnem ustroju valut večjo vlogo kot skupek sedanjih valut EU.

Za pomen valute je odločilno, kakšno zaupanje uživa in v kakšnem obsegu se pri mednarodnih transakcijah uporablja. Tukaj so vidne velike razlike med ZDA in EU:

- Kljub enakemu deležu v pribl. 15-odstotnem mednarodnem izvozu ob primerljivi ekonomski podlagi (delež v svetovnem BDP 20 %) se 50 % vseh trgovinskih tokov izračunava v USD, medtem ko pripada valutam EU pribl. 30-odstotni delež. Tudi v trgovini z devizami se 40 % vseh transakcij opravi v USD, medtem ko je – brez transakcij znotraj EU – denominiranih manj kot 30 % valut EU.
- Očitna razlika je vidna tudi pri sestavi premoženja, ki se vodi predvsem v USD. Ameriški dolar je v več kot 55 % valutna rezerva, valute EU pa le v 25 %.

Naslednje številke dokazujejo potencial razvoja evra:

Tabela 5: Evro kot svetovna valuta leta 2010	
	v %
trgovinska menjava	35
svetovne devizne rezerve	25-30
mednarodne naložbe	30-40
mednarodna financiranja	30-35

Vir: Deutsche Bank research: EUM-Monitor,
5. 48 z dne 17. 3. 1998, 9.

Široka ekonomska podlaga lahko da evru kot obračunski valuti velik polet v trgovinskih odnosih. Nadalje bo vedno večja integracija finančnih trgov okrepila evro kot naložbeno valuto. V toku razpršitve valutnih rezerv je treba tudi pričakovati, da bo evro kot pomembno dopolnilo zalagam ameriškega dolarja igral pomembnejšo vlogo v osrednjih bankah.

Če sledimo postavkam direktorja iz Institute of International Economics v Washingtonu, Fredu Bergstnu (1997), bo razvoj globalne vloge evra potekal v treh stopnjah:

- I. stopnja je pripravljalni čas do njegove vpeljave.
- Sledi II. stopnja petih do desetih let, ko bo evro iskal in našel svoj nov položaj v mednarodnem finančnem gospodarstvu.
- III. stopnja bo dosežena, ko se bo evro nahajal v poziciji, v kateri se bo lahko govorilo o sorazmerno stabilnih strukturnih pogojih.

Vendar pa je še nejasno, kdaj bo Evropa v primerjavi z ZDA v enakem položaju, kar se tiče širine, globine in likvidnosti njenih kapitalskih trgov. Ameriški trg vrednostnih papirjev je približno dvakrat večji kot vsi evropski trgi skupaj. Evropski finančni trgi so v veliki meri decentralizirani. Prav tako pa Evropa ne bo imela osrednjega posojiljojemalca po naročilu vlade, kot ministrstvo za finance v ZDA, ki bi deloval kot alfa in omega trga.

Bergen kljub temu misli, da bo evro velik izziv za ameriški dolar. Predvideva prenose valut iz ameriškega dolarja na evro v daljšem začetnem obdobju, katerih obseg naj bi znašal med 500 in 1000 mrd USD.

Resno problematiko predstavlja razmerje menjalniških tečajev med evrom in ameriškim dolarjem (Begg idr., 1991; Johnson, 1994; Bènassy-Quéré idr., 1997). Z uvedbo evra bodo fluktuacije, ki izhajajo iz ameriškega dolarja, manj pomembne za "deželo Evro". Kljub temu pa obstaja nevarnost "misalignments". Poskusi, da bi evro umetno devalvirali, iz česar bi lahko potegnili konkurenčne prednosti, kot je to nekajkrat predlagala Francija, bi izzvali politično napetost z ZDA.

Druge, manj denarne, namesto tega pa institucionalne spremembe se pričakujejo v mednarodnem pripravljalnem obdobju evra. Režim evra in njegov institucionalni nosilec, ECB, prav gotovo vplivata na delo MMS ali Banke za mednarodno plačilno poravnavo. Poleg nacionalnih zastopnikov bo v prihodnje vedno prisoten še en zastopnik ECB. Doslej še nismo mogli predvideti, v kakšni meri bodo strukture odločanja in komunikacijski kanali pri Svetovni banki, Svetovni trgovinski organizaciji (WTO) in UNCTAD spremenjeni zaradi EMU in njenih struktur. Kar se tiče skupine G7, bo tudi tam v prihodnje zastopan predsednik ECB. Ni pa še jasno, v kakšni meri želi in mora biti Komisija EU v prihodnje okrepljena vključena v izmenjavo informacij in proces glasovanja.

6.3 EMU: Pripravljenost sprejemanja državljanov proti modelu elite

Iz dolgoletne razprave o EMU ni težko povzeti, da politične elite ter tudi finančni in gospodarski svet Evrope neomejeno zagovarjajo EMU in brezpogojno pospešujejo njeno uresničitev. Evropska javnost, predvsem široko prebivalstvo, pa kritično gleda na večji del načrtov. Javno mnenje o EMU je v Evropi še vedno deljeno. Samo 50 % prebivalstva EU je brezpogojno za vpeljavo enotne valute. Izraziti dvomi se pojavljajo predvsem v Nemčiji, Avstriji, Finski, Danski, Švedski in Združenem Kraljestvu (gl. shemo 6).

Shema 6: Evro: za ali proti?
- po državah in 15 članicah EU v %

		neto rezultati	
I	78	11	67
IRL	76	18	49
L	62	28	34
E	61	23	38
GR	59	27	32
F	58	36	22
B	57	32	25
NL	57	37	20
15 članic EU	51	37	14
P	45	29	16
A	44	43	1
D	40	45	-5
S	34	56	-22
FIN	33	62	-29
DK	32	62	-30
UK	29	59	-30

Vir: Eurostat (1998), Umfrage Nr. 48. Levi stolpec: delež zagovornikov, desni stolpec: delež nasprotnikov

Vendar pa je v večini držav članic odobravanje evra od pomladi 1997 jasno naraslo. Presenetljivo je bil največji sorazmerni porast podpore evra viden v Nemčiji, kjer se je stopnja odobravanja dvignila iz 32 % na 40 %. Na Irskem in na Nizozemskem se je povečalo za 5 %, v Italiji, Avstriji, na Finskem in Švedskem pa za 4 %. Upad je bil viden le v Grčiji (-6 %) in Luksemburgu (-5 %). Kot kaže Urad EU za statistiko (Eurostat) v letnem Eurobarometru za marec 1998, so največji zagovorniki evra Italijani (78 %), sledijo pa Irska (67 %), Luksemburg (62 %), Španija (61 %), Grčija (59 %), Francija (58 %) ter Belgija in Nizozemska (s po 57 %).

Ob tem se pojavlja vprašanje, zakaj kljub vsem naporom prepričevanja in marketingu s strani političnih in gospodarskih elit še vedno obstajajo dvomi in kritika javnosti. Očitno so odločilni štirje pomembni skupki vzrokov:

6. Tako politični nosilci odgovornosti kot tudi bančniki in poslovneži so ostri in prepričani zagovorniki Evropske gospodarske in denarne unije. Njihov sloves, da so v zadevah evra nepristranski strokovnjaki, je pri povprečnem državljanu vprašljiv, saj javnost meni, da so zastopniki finančnih in podjetniških interesov oz. lobistov ter propagandistov EMU.
12. Zagovorniki EMU argumentirajo z različnimi in delno protislovnimi argumenti. Predvidevajo na primer, da bodo s šibkejšim evrom in s tem povezanim pospeševanjem izvoza ustvarili nova delovna mesta in spodbudili gospodarsko rast na splošno. Istočasno pa argumentirajo, da bi uvedba evra lahko vodila do večje transparentnosti in primerljivosti glede plač in cen in s tem do odprave togosti trga, k večji konkurenci, rasti in večjemu zaposlovanju – vendar le, če bo evro izrecno stabilna valuta. Drugi pa trdijo, da bi lahko bile evropske politične ekonomije spodbujene z izgubo ameriškega dolarja v primerjavi z evrom na svetovnih finančnih trgih. Paketi argumentacij so torej nekonsistentni in zato neprepričljivi.
11. Poskusi Komisije EU, da približa *"projekt evropske enotne valute"* državljanom in močno reklamira evro,

se pogosto ne zdijo le zelo naivni, enostranski in nekritični, temveč včasih celo preveč dobesedno spominjajo na reklamo za pralni prašek. V preteklosti komisija pogosto ni znala preprečiti vtisa, da različna mnenja ne spodbujajo ljudi k posluhu. Vse skupaj daje podoba, da je Komisija EU pristranski igralec, ki se v resnici zanima samo zase in ne pa za blaginjo evropskih državljanov. Učinek na javnost, ki izhaja iz tega, je pogosto kontraproduktiven.

9. Velik del evropskega prebivalstva identificira ustanove EU, kot so Svet, Parlament, Komisija itd., z lastnostmi, kot so anonimen, distanciran, nerazumljiv in nepregleden. Za *"povprečnega moškega ali ženskega"* ni enostavno slediti procesom ustvarjanja politike, pogajanj, kompromisov in izvajanja politike. Prav na poti v EMU veliko število pogajanj ni bilo javnih, razen tega so poročila v medijih *"prekrila"* resnične težave in interesne konflikte. Ko nato informanti postanejo znani, le-ti skoraj nikoli ne zrcalijo skupnih evropskih idealov, temveč le preveč pogoste *"deals"* med tesnimi nacionalno-državnimi interesi. Prav to pa ponovno podpihuje nove dvome in pridržke.

Za denarno unijo velja, kar je Jacques Delors nekoč dejal o notranjem trgu: *"You cannot fall in love with a Single Market."* Z drugimi besedami: EMU sama po sebi ne bo nikoli priljubljena tema. Kar se tiče smiselnosti evra in EMU, je potrebna utemeljena, vendar razumljiva in tehtna veriga argumentov, ki bo državljanu prepričala. Ekonomski miselni vzorci kot prihranki stroškov, manjša tveganja menjalniških tečajev, stabilizacija in poglobitev evropskih finančnih trgov, koristi iz povečane konkurence itd. sicer morajo biti predmet razprav, vendar pa nikakor ne zadostujejo.

Kateri argumenti pa so razumljivi, zahtevni in dovolj prepričljivi, da bodo ob čustveni razpravi prebivalstva omogočili najprej premislek in na koncu morda previdno sprejetje EMU? Ponuja se cela vrsta argumentov:

4. EMU in njena enotna evropska valuta bosta pripomogli k zmanjšanju spekulativnih tokov. Denarnim ustanovam priskrbi potrebne instrumente, da se bodo

lahko bolje postavila po robu nihanju finančnih trgov. Le ECB je v stanju, da zbere zadovoljive rezerve in vire, ki bodo omogočali nadaljnji usmerjalni vpliv na liberalizirajoče se trge.

9. Narodna gospodarstva posameznih držav članic EU so intenzivno medsebojno povezana v tolikšni meri, da je Evropa danes že neke vrste "skupnost usode". Vsakršen nacionalnogospodarski ukrep na področju davkov, izdatkov, deficitarnega financiranja itd. vodi do "spill-over" učinkov (učinkov prelivanja) v drugih državah članicah in sproži ustrezne reakcije ter posledice. Tesna gospodarska in denarnopolitična koordinacija v denarni uniji je zato trenutno največja zahteva.
8. Tretji argument gradi na zahtevah globalizacije. Globalizacijo lahko definiramo kot izgubo fizičnih, fiskalnih, gospodarskih, tehničnih, informacijskih idr. meja in s tem kot temeljito izgubo sposobnosti nadzora in suverenosti delovanja. Glavna sprememba na podlagi globalizacije je skoraj popolna mobilnost. Le-ta implicira, da se lahko gospodarstveniki na podlagi prostorskih premikov danes bolj kot kdaj koli prej izognejo gospodarskopoličnim ukrepom. Mednarodni poskus nadzora kot EMU se lahko obravnava kot sredstvo za ponovno pridobitev gospodarskopoličnega nadzora, ki ga na nacionalni ravni ni več.
12. Eden izmed najbolj prepričljivih argumentov za EMU je okrepitev evropskega vpliva na ZDA in Japonsko. V zadnjih desetletjih so predvsem ZDA do evropskih držav zavzele odnos v stilu "*benign neglect*", odnos naklonjenega zanemarjanja. Na podlagi majhnega deleža zunanje trgovine s preostalim svetom si lahko ZDA privoščijo, da ignorirajo učinke svoje denarne politike na druge države in valute. Ko bo evropska enotna valuta vpeljana, bo EU vsaj na denarnem in gospodarskopoličnem področju predstavljala izziv za ameriško hegemonistično pozicijo. V okviru gospodarskih in političnih interesnih konfliktov 21. stoletja bodo dobila evropska nacionalna gospodarstva dosledno večji pomen.

8. Na koncu je treba še ponazoriti, da tvorijo evropske ustanove in njihovo gladko skupno delovanje pomemben pogoj za stabilizacijo vedenja v prihodnosti in omejitev prihodnjih strategij nacionalnih akterjev. Samo tako bo mogoče ustvariti skupno pozicijo in skupne podlage, na katerih bodo lahko politiki sprejemali racionalno utemeljene odločitve v skladu s časom glede na pozitiven razvoj družbe.

7. ZAKLJUČEK:

VPOGLEDI IN RAZGLEDI

Z našo argumentacijo smo poskušali prikazati, da denarna integracija Evrope še ni presegla nacionalnih interesov v zadostni meri. Se vedno je obdana in omejena z različnimi (ekonomskimi) dogmami ter predstavami o ureditvi tega, v katero smer naj bi šla evropska integracija. Dolgoročno zastavljena velika in uspešna EMU zahteva politično voljo, razvoj skupne in predvsem soglasne fiskalne in denarne politike z vseh strani in izvedbo le-te v skladu s (široko začrtanim) skupnim interesom in gospodarskim modelom Evrope, ki bo sprejet v skladu z značilnostmi Zahoda. Če pomislimo, da ti pogoji še niso doseženi, in na velikost izzivov, pred katerimi je unija pred prelomom tisočletja, je očitno, da teoretični in politični temelji, na katerih je EMU zgrajena, še niso dovolj trdni.

Ta temeljna problematika je poostrena še zaradi tega:

- ker bi lahko nacionalne vlade še naprej uporabljale "strategijo grešnega kozla" pripisovanja krivde Bruslju za neprijjubljene gospodarskopoliitične ukrepe kot instrument nacionalnih politik, in
- ker manjka splošna zavest, da EMU ni povezana z izgubo materialne suverenosti, temveč v prvi vrsti odpira možnost ponovne pridobitve političnih in ekonomskih možnosti delovanja na evropski ravni spriči globalnega razvoja.

Da v pripravah na EMU ni prišlo do zadostne izgradnje konvergence v zvezi s političnimi modeli in gospodarskopoliitičnim "prepričanjem", ni neznatna šibka točka. Konvergenca skupnih idej in nastanek skupnega evropskega ideala – danes se EMU predstavlja bolj kot vrsta nacionalnih dogovorov in "kravje kupčevanje" – se nam zdi pomemben temeljni kamen uspešne EMU. To bi priskrbelo EMU potrebno podporo s strani evropskega prebivalstva in pomagalo razviti novo vizijo evropske integracije, vtizjo, ki jo Evropa na poti v naslednje tisočletje tako nujno potrebuje.

OPOMBE

- ¹ Kot dokazilo lahko služijo javne razprave dveh večjih nemških gospodarskih skupin – protagonistov, zbranih ob Bofingerju in Krause-Junku ter antagonistov ob Neumannu in Ohru.
- ² Pojem "skupnost usode" sta Gretschrman/Kotz (1998) nadomestila z nasprotujočim konceptom "duhovne sorodnosti".
- ³ Tako je tudi B. Winckler (1995b: 1) zadel jedro problema: "Rarely have the contributions of economic science to a topic of such importance been so limited in value."
- ⁴ Predavanje gospodarskega sosveta unije dne 24. avgusta 1998 v Münchnu.
- ⁵ Gl. tudi preglednico v Gretschrman, 1993: 10–12.
- ⁶ Ekspanzivna fiskalna politika pomeni tukaj povečanje državnih izdatkov na osnovi financiranja posojil.
- ⁷ Gl. za primerjavo Francke, 1998; Jochimsen, 1998².
- ⁸ Nemška identiteta in zunanja politika sta bili od konca 2. svetovne vojne vedno usmerjeni v članstvo v "ekskluzivnem klubu" ES.
- ⁹ O interesih posameznih skupin akterjev gl. Frieden, 1991: 425–451.
- ¹⁰ "Lack of autonomous control has advantages and disadvantages", so zapisali Marks idr. (1995: 24), in nadaljevali: "State executives can hide behind decisions that are made in the Council of Ministers or in the Commission. They can fend-off domestic opposition and defuse dissatisfaction by arguing that they must adjust to arrangements they cannot change."

SEZNAM KRATIC

ATS	avstrijski šiling
BDP	bruto družbeni proizvod
DEM	nemška marka
ECB	Evropska osrednja banka
ECU	
EEA	enotna evropska listina
EGS	Evropska gospodarska skupnost
EMI	Evropski denarni sklad
EMS	Evropski denarni sistem
EMS II	Evropski denarni sistem II
EMU	Evropska denarna unija
ES	Evropska skupnost
ESCB	Evropski sistem osrednjih bank
EU	Evropska unija
FRF	francoski frank
MMS	Mednarodni denarni sklad
NCB	nacionalne osrednje banke
P/ES	pogodba o Evropski skupnosti
PEU	pogodba o Evropski uniji
UNCTAD	Konferenca ZN za trgovino in razvoj
WTO	Svetovna trgovinska organizacija

SEZNAM PREGLEDNIC, TABEL IN SHEM

<i>Preglednica 1</i>	Trnova pot k enotni valuti	19
<i>Tabela 1</i>	Pripravljeni, sposobni, voljni: maastrichtska merila	22
<i>Tabela 2</i>	Delovna produktivnost in stroški v "deželi Evro" 1997	36
<i>Tabela 3</i>	Organizacijska struktura Evropske osrednje banke – pristojnost upravnega odbora	55
<i>Tabela 4</i>	Evro kot protiutež ameriškem dolarju ...	67
<i>Tabela 5</i>	Evro kot svetovna valuta 2010	69
<i>Shema 1</i>	Kaj je še treba storiti?	16
<i>Shema 2</i>	Potrebe po ukrepanju in priložnosti za podjetja glede EMU (I) – tehnično-organizacijska vprašanja	39
<i>Shema 3</i>	Potrebe po ukrepanju in priložnosti za podjetja glede EMU (II) – strateška vprašanja	40
<i>Shema 4</i>	Brezposelnost v EU	47
<i>Shema 5</i>	Primerjava med dolgoletnim gibljivim sredstvom stopnje inflacije z obrestno mero za Nemčijo (sorazmerno)	64
<i>Shema 6</i>	Evro: za ali proti?	71

O AVTORJU

Klaus Gretschrnann je od leta 1993 univerzitetni profesor za splošno politično ekonomijo in finančne vede na Tehnični univerzi Porenje-Vestfalija v Aachnu (Nemčija). Poleg tega deluje kot svetovalec za politične zadeve. Pred tem je bil več let zaposlen kot direktor oddelka in glavni ekonomist na European Institute of Public Administration, mednarodni organizaciji EU s sedežem v Maastrichtu (Nizozemska), kjer je še danes svetovalec.